

שם עולם

אלה

תולדות הרב המנוח החכם המליץ המטיף המפואר

מוהר"ר ישכר בעריש לעווענשטיין ז"ל

דרשן בקרית לבוב

מאת

צבי אלעזר מעללער בהרכני המנוח מוהר"ר

יהודה הלוי ז"ל.

קראקא

ברפוס של ה"ה יוסף פישער נ"י

שנת תרמ"ט לפ"ק.

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 853.

שם עולם

SCHEM OLAM

DAS

LEBEN *und* WIRKEN

des

verewigten, rühmlichst bekannten

RABBINERS *und* PREDIGERS

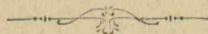
BERNHARD LÖWENSTEIN

IN

LEMBERG

dargestellt von

H. L. Teller.

KRAKAU.

Druck v. Josef Fischer, — Verlag des Verfassers.

H. L. Teller Lemberg ul. Ormianska 28.

1889.

שם עולם

אלה

תולדות הרב המנוח החכם המליץ המטיף המפואר

מוהר"ר ישכר בעריש לעווענשטיין ז"ל
דרשן בקרית לבוב

עם תמונתו.

שֵׁם עוֹלָם אֶתֶן-לוֹ
אֲשֶׁר לֹא יִפְרֹת. (ישעיה כ"ו, ט').
אֲסַפְּרָה שְׂמִדָּ לְאַחֵי. (ספרים כ"ב, כ"ז).

טאת

צבי אלעזר טעללער בהרבני המנוח מוהר"ר
יהודה הלוי ז"ל.

קראקא

ברפוס של ה"ה יוסף פישער נ"י

שנת תרמ"ט לפ"ק.

מִזְכָּרַת תּוֹפְאָרְתָּ!

לשם כבוד ראשי קהל עדת ישרון, הרועים בקרית לבוב.
אנשי חיל, דורשי טוב, חכמים נבונים וידועים, נכבדים
ורצוים לאחיהם, עוסקים בצרכי צבור באמונה, ובראשם
נשיא העדה, נגיד רב תבונות, נדיב ושוע, גביר לאחיו,
נצר מגזע אצילי בני ישראל, חכם לב, יקר רוח, רב פעלים,
ידיד אלהים ואנשים

מו"ה שמואל שמעלקא הלוי איש הורוויץ הי"ו

ברוכים אתם לד'!

לְשִׁמְכֶם אֶתֶּן כְּבוֹד!

אֵלֵיכֶם הָרְאשִׁים רוֹעֵי הָעֵדָה.
לְזָכֹר הָרַב לְעוֹוֵינְשֵׁמִיּוֹן יִקָּר תַּתְּנֵנוּ;
מִגִּשָּׁה מִחֶבְרַת זֹאת, לֹא צִיּוֹן וְעֵדָה,
לְשִׁמּוֹ וּלְזָכְרוֹ כָּל־תְּאֵוֹת נַפְשֵׁנוּ;
תּוֹלְדוֹת בְּחִיר אַנְשִׁים, נוֹתֵן אִמְרֵי שֶׁפָּר,
לְזָכֹר עוֹלָם פֶּה הַיּוֹחֵקוֹ בַּסֵּפֶר.

מ א ת

מכבדכם מוקירכם, באותות כבוד ואהבה

המחבר.

צדיק אבד לדורו אבד; משל לאדם שאבדה לו מרגליות,
כל מקום שהיא מרגליות שמה, לא אבדה אלא לבעליה.
(מגילה ט"ו).

אֲנַחַת לֵב!

וַעֲתָה בֶן אָדָם, הָאֲנַחַת!
בְּשִׁבְרוֹן מַתְנִים וּבְמִרְרוֹת תִּאֲנַח לְעֵינֵיהֶם!
(יחזקאל כ"א, י"ח).

שְׁמִי נִלְיָצְיָה הַתְּקַדְדוֹ בְּעָבִים,
הַשֶּׁמֶשׁ הַסְתִּירָה זֹהַר קִרְנֵיהָ,
לֹא תִגִּיה אֹר לְיָרְחָ וְכוֹכְבִים,
הָאָרֶץ לֹא תִרְאֶה אֹר בְּאֹר פְּנֵיהָ;
מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי אֵל, שָׁם אֹר תּוֹפִיעַ,
אֵלֵינוּ הָהִי אֵלֵינוּ לֹא יִגִיעַ!

מֵאֹר וְשֶׁמֶשׁ הָיִית בְּנִלְיָצְיָה,
שֶׁמֶשׁ צִדְקָה וּמִרְפָּא בְּכִנְפֵיהָ,
וַתְּהִי אָרֶץ מְלַחָה לְאֲדָמָה פּוֹרְיָה,
חֲמוֹנוּ רְאִינוּ אֹר בְּרִשְׁפֵיהָ;
אֲמַרְנוּ יֵאָרִיךְ יוֹם אוֹרָה רַב פְּעֻלִים,
אֵךְ רַפָּה הַיּוֹם הָהִי גָטוּ הַצְּלָלִים!

נֹאֹר אֶתָּה גַם שֵׁם בְּנִבְהֵי שָׁמַיִם,
בֵּין כּוֹכְבֵי אֹר עוֹדֶדָּ שְׁמֵשׁ זֹרְחַת;
אֵד מְעַט לָנוּ הִיא מִיֶּדֶד בְּרָגִים,
אִסְפֵּת נִגְהֶדָּ בְּאֶרֶץ מִתַּחַת;
אֵד אֹרֶדָּ בְּקֶרֶב הַשָּׁנִים שְׁלַחַת,
אִפְלָה גְדוֹלָה מִפָּנָיו הַדַּחַת.

יֵשׁ וְעֹשִׂיִם שָׁנָה הִלְכְנוּ לְאֹרֶדָּ,
כָּל־עַת הָיִיתָ לָנוּ לְעֵינִים;
בְּדַבְרֵי אֵל וּבְרוּחוֹ אֲשֶׁר עָלֶיךָ,
נָתַתָּ אִמְרֵי שֶׁפֶר בְּמַתְק שְׁפָתַיִם;
מִי כֹה כְמוֹדָּ בְּאֶרֶץ גְּלִיצָה,
מִטִּיף מִפְּלִיא עֲצָה מִגְדִּיל תּוֹשִׁיָה?

בְּעֹלֹתֶיךָ אֲרִיאֵל¹ עָלוּ אֲרָאִלִים,
פִּתְחֵת פִּיךָ נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם;
קוֹל אֱלֹהִים שָׁמְעָנוּ קוֹל בְּנֵי אֱלִים,
חֹזֶה יְהִי נֶצֶב, רוֹאֵה גְדוּי עֵינִים;
וּתְעַל מְעֵלֵינוּ—הִיא וַיְהִי לַיִל—
לְלָקֶת בֵּין אֱלִים מִחִיל אֵל חִיל!²

¹ גאטטעסאלטאר.

² ט"ח ח"ן להס מנוחה, לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, סגא': ילכו מחיל אל

חיל וגו', (ברכות ס"ד).

לפני שש וְעֶשְׂרִים שָׁנָה לְבוּבָה בָּאתִי.
לְרַעוֹת הָעֵדָה בְּתַבּוּנוֹת כְּפָיִם;
אִז מְרִיבָה וּפְלִגּוֹת לְקָבוֹת מְצֵאתִי.
מוֹרְדֵי אֹרֶךְ דַּעַת הֵם חָרְקוּ שָׁנָיִם;
בָּאתִי הָיִיתִי שׁוֹר שְׁלוֹב מְנַצֵּחַ.
כִּי כְבוֹד אֱלֹהִים עָלֶיךָ זֹרַחַת.

גַּם לְפָנַי בּוֹאֵךְ כְּבָר עָלָה הַשְּׁחַר.
שָׁהִיו לְפָנֶיךָ: "יְהִי אֹרֶךְ" קָרָאוּ.
"אֵךְ אֹרֶךְ מִתְעַה הוּא, אֹרֶךְ שְׂאִין לוֹ שְׁחַר."
מוֹרְדֵי אֹרֶךְ הִמָּה יַחַד קוֹל גְּשָׁאוּ;
בָּאתִי עַד מִהֲרָה הָרָאוּ לְדַעַת.
כִּי אֲמָנָם אֹרֶךְ אֲמַת הוּא אֵין בּוֹ מְגַרְעַת.

רְאִיתִי מִלְחָמָה מַחוּיָן מִבֵּית.
אוֹיְבִים עֲזִים לְהַשְׁחִית גְּבוּנִים נֶצְבִים;
לַעֲשׂוֹת הַכָּרֶם בְּתָה שְׁמִיר וְשִׁית.
לְשִׁבּוֹר בֵּית יַעֲקֹב לְרְסִיסִים וּשְׁבָבִים;
קוֹל יַעֲנוֹת גְּבוּרָה יִרְעִים בְּרַב־כַּח.
קוֹל יַעֲנוֹת חֲלוּשָׁה יִדְכָּא יִשְׁתֵּה.

בְּמִלְמַד מִלְחָמָה שׁוֹר צָבָא טוֹב טַעַם
יִדְעֵת לְדַבֵּר אֶת אוֹיְבִים בְּשַׁעַר;
בְּלִשׁוֹן רַבָּה אֶהְבֶּה; לֹא בְּשִׁפְתַי זַעַם
הִשְׁקַטְתָּ הָרִיב וַיִּדַּם הַסַּעַר;
לֹא בְּהִמַּת רָשָׁע רַק בְּהִתָּם רָשָׁע
אָמַרְתָּ יַעֲמוּד הַצֵּלָה וַיִּשָּׁע.

בְּרַב עֲזוֹף הָיִיתָ בֶּן רַב לְהוֹשִׁיעַ
לְהִשְׁבִּית מִלְחָמוֹת מֵאֵת הַמַּעַרְכָּה;
בְּאֶהְבֶּה קָמִינוּ תַּחַתְנוּ גְּבָרֵיעַ
בְּעִנְיָה צָדֵק גִּהְפֵּךְ קָלָלָה לְגְבָרָה;
בְּשִׁפְתַי דָּעַת גְּרִשְׁתָּ רִשְׁעָה אוֹלֵת
בְּאִמְתֵּךְ הַצִּמְתָּ יָד רָשָׁע פּוֹעֵלֵת.

מִשְׁכִּילִים מְחַדְּשִׁים הֵם אֲזִי לֵךְ קָרְאוּ
וְשׁוֹמְרֵי תוֹרָה גַּם הֵמָּה בְּךָ שְׂמָחוּ;
אִם הֵם בְּאִמְרֵי פִיךָ חִפְּזִן מְצִאוּ
אֵלֶּה מֵתוֹרַת פִּיךָ תוֹרָה לְקַחוּ;
בְּשִׁמְשׁ בְּאוֹר אֱמֶת פְּקַחְתָּ עֵינָיִם;
בְּכָל־גֵּיב שִׁפְתָּיִם וּפּוֹעֵל כְּפָיִם.

לֹא כָרַב מִטִּיפִים בְּלֵב וְלֵב יִדְבְּרוּ
לְעַם יִזְכִּיחוּ וְהִמָּה לֹא בֶן יִדְמוּ ;
דֹּא לַעֲשׂוֹת רַק לְהִתְהַלֵּל יִתְאַמְרוּ
עַל בֶּן לְהִיטִיב וְטִיפוֹ נִכַן הִתְמוּ ;
בֶּן הִמָּה יִבְרָאוּ לָהֶם נִיב שְׁפָתַיִם
לְכַסּוֹת הַגּוֹת לֵב לְהַשְׁעַ הָאֲזָנַיִם . —

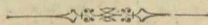
וְאַתָּה דוֹבֵר אֲמַת בְּלֹא רוּחַ רְמִיָּה
בְּפִיךָ בְּלִי־הַגּוֹת לְבָד גְּלוֹת ;
קָסָם עַל שְׁפָתֶיךָ בְּפִלִים לְתוֹשָׁיָה
כְּדַעַת לַעֲשׂוֹת מוֹסֵר הַשֶּׁלֶל הוֹרִית ;
נִיבִיךָ נְאֻוִים בְּמַעֲשֵׂיךָ הַטּוֹבִים
חֶסֶד וְאַמַּת בְּפִיךָ וְלִבְבְּךָ קְרוֹבִים .

בְּאֲמָרֵי פִיךָ לְמַדוּ בִּינָה תוֹעֵי רוּחַ
בְּמַעֲשֵׂה צְדָקָתְךָ נִדְכָּאִים נוֹשְׁעוּ ;
פִיךָ בְּבִיתְךָ הָיָה לְרוּחָה פְתוּחַ
כְּלִי־מַעֲשֵׂיךָ הֵלֵא בַשַּׁעַר נוֹדְעוּ ;
בְּאֲמָרְתְּךָ הַצְּרוּפָה צְרַפְתָּ לְבָבוֹת
בְּנִדְיָבוֹת חַיִּיתָ נְפִשׁוֹת נַעֲלָבוֹת .

יִדְעַתָּ עִתָּךְ מָה הִיא שׂוֹאֵלֶת,
לְחַבֵּר הַיָּשׁוּן וְהַחֲדָשׁ לְאַחֲדִים;
לְכוּנֵן סִבַּת הַיְהוּדוֹת הַנוֹפְלֹת,
בְּתוֹרָה, עֲבוּדָה וּגְמִילוֹת חֲסָדִים;
הַכֹּרֶת מְקוֹמָךְ, מְקוֹמָךְ הַבִּירָה,
הַיֹּרֵךְ יְבָרְכֶךָ, הַיֹּרֵךְ הַיֹּקִירָה.

בְּאֵמוּנָה אֵת מְלֹאכּוֹת קְדוֹשֶׁךָ מְלֵאֲתָ,
בֶּן הַגְּדֻלָּתָ עֲשֵׂה לִיחַד הַקְּבָבוֹת,
עֲדִי בָּא יוֹמָךְ הָהִיא אֶל עַל נִקְרָאתָ,
עִתָּה תִבְכֶּה עֲדָתְךָ עִמָּךְ גְּדָבוֹת;
מִי יָבֹוא אֲחֲרֶיךָ יְנַהֵל עֲדָתְךָ,
יְכַלֶּה אֵת מְלֵאכְתָּךְ יְמַלֵּא מְלֵאכּוֹתֶיךָ?

אֵךְ רוּחְךָ עוֹד תִּהְיֶה לָנוּ לְעֵינָיִם,
מִמָּרוֹם שְׁבִתְךָ עוֹד עָלֵינוּ תִשְׁנִיחַ;
בְּאוֹר פְּנֵיךָ נִרְאָה אוֹר שְׁבָעֵתִים,
בְּבִימֵי הַיּוֹתָךְ חַי מִטִּיף מוֹכִיחַ;
נִצָּא בְּעֵקֶבֶיךָ הַיּוֹרֵת בְּטוֹב טַעַם,
וְהַיּוֹת קְרוֹב אֵלֵינוּ כָּל־פְּעַם!

מבוא

כל עמי הארץ, הקדמונים והאחרונים, זה דרכם תפארת למו, מתנאים באנשי סגלתם, המה מלכיהם שריהם וגבורי צבאותיהם, העושים גדולות בארצותם לגוייהם; מראים גבורות ישע ימינם על שדה־קטל בהרבהם הקשה ובחזקתם לקחו להם קרנים. להם הם בונים בנינים רמים ונשאים למזכרת תפארת נצח, יפסלו צלם דמות תכניתם מאבני שיש, יעמידום על עמודים גבוהים וחזקים להיות לעינים לעיני רואים לדור אחרון. יחצבו להם קברים מצוינים ודור נולד יעריצום ויקדישום, קוראים בשמותם עלי אדמות לקרוא שמות ערים או רחובות עיר כשמשם. לא כאלה חלק יעקב. אנחנו, מאז אבדנו ממלכתנו, הלכנו כגולה, נפזרנו בארצות שונות; אין לנו לא ארץ מולדת ולא מושלים אדירים. לא ממשלה מגבלת במדינה נבדלת, ולא גבורי כח נושקי רומי קשת, עושים להם שם ביום קרב. אין כחנו אלא בפינו וברוחנו. "הקול קול יעקב" אמר לנו אבינו בברכתו, ספרותנו היא סגלתנו האחת היקרה, בה נעשה חיל ונשגב להיות לעם אחד בכל מושבותינו, אנשי חיל מצוינים בתורה ותושיה ובמעשים טובים; מיוזנים בכלי קרב במערכת הדעת והאמונה, להלחם במלחמתה של תורה, המה מעשירים את ספרותנו בהגות לבם תבונות, והיא שתעמוד לנו בכל ימי גלותנו לכל נאבד בגוים, ולא נוסר מעם. לאנשי שם אלה נציב גם אנחנו מצבות זכרון בכל דור ודור, נקים עמודי עולם לעמוד לנם להם, אבל לא כבנינים מפארים ובתבניות מחוטבות ומחוצבות, רק בספר כתוב זכר מעשיהם, תולדותם ומקריהם מיום הולדם, משך ימי חנוכם והתפתחותם עד היותם לאנשי סגלה אשר בהם ישראל יתפאר. מצבות זכרון אלה אינן רק לתפארת בעליהן, כי אם גם לתורה ולתעודה, מהן תצא תורה לכל דור נולד, והמה בונים בית ישראל, מקימים סכת היהדות הנופלת, ועושים אותנו לעם סגלה מכל העמים, עם קדוש מלדה ומנטן, עם נכבד מזקן, עם הרוח. —

ספר מספר תולדות אנשי שם, היה דבר יקר ונכבד בכל עת ובכל דור, גם בשנות ראינו חיים של תורה וחכמה ואמונה; גם בדורות שכל נערינו שקדו על דלתות התורה ובכבוד התושיה התימרו; גם בעתות שכל האמות שרו לילדיהן בערש ילדות שירי קדש, שהם בגדלם יסחרו בתורה היקרה מכל סחורה; וכל ישע וחפץ האבות לגלות למוסר השכל אזן בניהם, ללמוד תורה לשמה, ולא חשו להם עתידות לעשות הלמודים קרדום לחפור בו באביב ימי נעוריהם, בהוקירם תורה ותושיה מכל חפצים, בידעם כי חיים שיש בהם תורה ואמונה ואהבה ליהדות, חיים הם לישראל, וסוף החיים, ככל אדם על פני האדמה, לבוא. מן עשו ועלתה בידם: טרם ידעו אשר יקום דור אחרון, דור תהפוכות, בנים לא אטון (י"א אמונה) בס, בנים חששים בזים ליקחת אם הזקנה, היא ספרותנו הקדושה מזקן, בנים מבקשים לחם מן הארץ, שואלים בשאט נפש: מה לנו תועלת בלקח טוב אשר לא יחיה את בעליו ולא יאכילו לחם? כמעט שתפקחנה עיניהם, כמעט שהחלו לקחת ראשית למודים בתורתנו, עד מהרה יבזוה ויעזבוה ואחרי חכמות ושפות זרות ימהרו, והיו לבנים זרים ומתהללים כי כל רוח דעת ספרותנו אין בהם — ¹) ואם יקר היה ספר כזה בדורות שהתורה היתה חביבה, דרושה לכל חפציה, שבעתים נחוץ לנו בימינו

(¹) מי יגלה עפר מעל עיניך כי נפתלי היכן וויזל ורחיף את בני הדור החלם המתהללים כי ינאו בעקבין, ידרכו במעגליך! אחה בימיך לחמת מלחמת מלצה להרחות בעוז טעם ודעת כי אין רע חלילה להגות גם בחכמות שמוסות כפרפראות לחכמת החורה הקדושה; ועתה בימינו עלינו להלחם ולבקש את בנינו אשר יאצו ללמוד גם מעט תורה ככסים לחכמות למודיות! לעשות למזער החורה עראי! ומי שומע? מי הוא המשנה עתים והמתליף את הזמנים? המתחמרים בהשכלה יאמרו רוח העת היא. מי היא רוח העת הזאת, אדעה? רוח רעה, רוח מהעה! «אנחנו נאלצים להקל מעלינו עול הורה, לעזוב כמה וכמה מלצה ע"י חקי הארץ, יענו בשפת סקר לשון רמיה, הגשבות למשל גם בשבתנו ולא נעבוד, בעת שהחקים מעיקים אותנו להנפש ביום שבת הארץ, כי כל העושה צו מלאכה עגש יעגש בעוה"ז ואם נשמור שתי שבתות מה נאכל? וכן הוא הדבר גם בלמוד השפוח, כי העמים לא ידברו אלינו יהודית.» ומה נענה אנחנו? איש הישר בעיניו יעשה, כי בימים האלה אין מושל בישראל, אין עומד בפרץ להשיב נדחים, איש איש בשרירות לבו ילך, יאמר אך שלום לי ומה ימריני כי אעשה?

ספרים כאלה, שבעתים יקרים לנו ספורי תולדות חכמינו בדורנו, עת בני העליה מעטים ואנשי שם כלא היו, אשר ככוכבי אור יזחירו אור בהור בשחקים זעיר שם זעיר שם לרגעים, ועד מהרה ילפתו ארחות דרכם בשמים ממעל ויאבדו מנגד עינינו. — ולולא יקימו להם סופרים נאמנים זכרון בספר, לא נודע מי המה ומה עשו ומתי לנדולות נולדו ונועדו. רבי תורתם הכתובים בספר אתם כמו זר נחשבים, שוכבים למעצבה ימים רבים בסתר מהבואם באין מתעורר להוציא תעלומה לאור גדול; בניהם אינם הולכים בדרכיהם, לא ימצאו חפץ בדבריהם, ויניחום על מקומם ככלי אין חפץ בו, עליו אבד כלת, ובמותם אתם תמות חכמתם! ועת שכל חכמי עמי הארץ יפיצו חכמתם חוצה בשמחה, וכמספר סופריהם לרכבות מספר הקוראים, כותבים ברנה ובששון יקצורו ויאכלו מפרי מעשיהם: וספר כותב סופר עברי, אחד בעיר ושנים במדינה, מי ישום אליו לב? וכי יתאמץ סופר ברוח כביר ויפיק זממו להדפיס ספר אחד אחוז מספריו, מבלתי יכלת לכבוש חכמתו, מי זה ידרוש לשכנו, יבקש ספרו מידו וישלם לו מחירו בכסף מלא? ואם לא ישליך נפשו מנגד והיה נע זנד בארץ, יסע הלודך ונסוע מעיר לעיר, ידפוק על פתחי נדיבי עמו, יבקש ברוח נכאה לקחת מידו ספרו בכסף נבזה, אז יגוע ברעב בביתו וספריו ינחו עד אשר יתעפשו תחתם, סס יאכלם, רקב יכלם. הכותבים בדמעה, בכעס ומכאובים יקצורו, כלמה ובשת ישבעו כי כמה נדיבים ישיבו את פניהם ריקם, ולא יתנוהו דרוך סף ביתם רמוס היכלם! האמללים האלה המה שמחים בגורלם, שמחים במצאם למצער דגולים מרכבה, אחדים מאלפים, מככדים אותם מהוניהם, לא מחיר ספרו, רק בחמלתם עליהם בראותם ענותם, ויעניקום מטובם איש כמתנת ידו, והמה יברכו את ד' בכל עת כי לא השבית גואל לספרות, וכי לא אלמן ישראל ממוקירי תורה. אשרינו, מה נעים גורלנו, מה טוב חלקנו!

אנכי בשובי אחרי עשרים שנה לארץ מולדתי, וראיתי את התהפוכות והשערוריות אשר נעשו משך שנות היותי גר בארץ נכריה. בני ארץ לא חי למודי ד', אשר היו אז בכל עיר ועיר חדלו; ספרותנו בזויה ועזובה, סופרים עובדים עבודת הקדש ספו תמו, ורק מתי מספר מבני הדור ההוא עומדים עוד לנס עמם, כנמעני נעמנים נפזרים במדבר תהו. הזאת הארץ שהיתה לפני עשרים שנה משכן ההשכלה התורה והתעודה? ראיתי ונתתי אל לבי לכתוב בספר זכרון מעשי אנשי

המופת המעטים האלה, שהמה כשרידי הבניה הגדולה הנהרסה, אבני הפנה בחומת היהדות, אשר יחזקה בעז ותעצומות לבל תפול תחתיה; להיות לאות לכני מרי ולזכרון לבנים יולדו, אולי יאחזו מעשי אבותיהם בידיהם וישוכו בלב שלם אל חיק אמם הזקנה, יכרתו אמנה ויאמרו נלכה ונשובה אל מעון אבותינו הראשון כי טוב לנו אז מעתה. — ויהי כבואי עירה לבוב ותאורנה עיני לראות שרידים יקרים מתנוססים כאבני נזר על אדמתם. ואשכח כמעט רגע את דור התהפוכות, ואחי בעיני כימי שנתו בארצי אז בימי עלומי, לפני עזבי אותה, כימים אשר משכילינו היו לראש פנה. וההשכלה העכריה היתה דרושה ואהובה. בקריה המפארה הזאת, הנהדרה בגדלה ותפארתה, בבניניה, בנבונה במשכיליה במשורריה בסופריה בבתי מדעיה, באנשי חסדה, ברב אנדותיה; עיר הרת ההשכלה מאז, ממנה יצאו לפנים משכילים מאירים, מפיצים זהר ומפיקים נגה מלא רחב ארץ רבה; בעיר האדירה הזאת חדשה רוח הספרות בקרבי את כחה, אשר לא נחה עלי משך כל ימי נורי. פה אני רואה בתי ספר במ עומדים מורי דעה מצוינים, נותנים לקח טוב לתלמידיהם, מבינים להם תורתנו ודברי חזונו; מודיעים להם אמרות טהורות כדת לדעת את אלהי ישראל וצור מנו חוצנו, מזהירים אתהם את החקים ואת המשפטים אשר יעשה אותם היהודי וחי בהם חיי לאם. אראה עשירים משכילים נדיבי לב, מהם גם סופרים מצוינים עובדים בהיכל ספרותנו באמונה, ולא בעשרם יתהללו. אראה היכל תפארת בנוי לתלפיות, בית תפלה לדי משכילים יבואו בו, עובדים שם את ד' ביראה וכבוד בהדרת קדש כאחינו הנאורים בארץ אשכנז, וש"ץ מישיב נגן מנצח בנגינות נותן נעימות במקהלות משוררים לעמתו מזמרים ואומרים בשפה ברורה ונעימה כל דברים שבקדושה¹) ובראש העדה רב ומטיף גבר חכם בעז נותן אמרי

¹ להיכל התפלה הזה אני נותן יתרון על רב היכלי התפלה אשר ראיתי בארצות הגאורות, אשר אמנם גם סדרים ישרים, וכבוד והדר יעטרום, ואנכי, בעיני מגודל על צרכי החסידות, אין רוחי נוחה מהם, כי מאלתים זרים לרוח יהדותנו, מחקים חקי הגוים להיות כמוהם. — וזה הוא היכל חדש מלא יין; שם סדרים חדשים ופה ישנים מסודרים. אבל לא צעבור זאת, שלא ימלאו חן בעיני, אינם עובדים ויקרים בכלל, ואבעל לאוני מפני לאון אחרים, וככל עת שאני בא שמה לשמוע אל הכנה ואל התפלה בהדרת קדש אני קורא: אשרי

שפר בשבתות ומועדים ויגל למוסר השכל און כל שומעיו ללכת בתורת ד' ולהשכיל להיטיב. אראה ראשים על העדה מפקחים על כל עניני העיר במועצות ודעת ועוסקים בצרכי הצבור באמונה, להם אוצר-נדבה לתמוך כל עת בידי עניים מרודים ואמללים רבים הקרובים (עניי העיר) והרחוקים (עניי ערים אחרות הבאים לעתים לרגל מסעם הלום). אראה פה אנדות מאגדות שונות, נוסדו לתורה ולתעודה¹); למעשה הצדקה והחסד; למלאכת מחשבת. על שלשת הדברים: תורה עבודה וגמילות חסדים האגדות עומדות, וכלן עושות חיל ותושיה. פה אינני רואה פלגות לבבות, שני בתי ישראל, כאשר נפלגו בארצות אחרות לשני מחנות, הדישים וישנים נצבים כאויבים לוחמים כמערכת מלחמה, החסידים לא יקנאו את המשכילים, והמשכילים לא ישכינו לעפר את החסידים. העדה היא אחת, החסידים והמשכילים אחדים לכל דבר שבעדה, אם אכה לא ילכו כדרכיהם של אלה. העיר הזאת מלאה יהודים מיהודים שונים, וכלם רדים עם אל ועם היהדות נאמנים, על כן אמצא ענג ושעשועים בשבתי בה עתה. ומה התענגתי לשמוע אמרי אל מפי הרב המטיף המפאר מו"ה ישכר בעריש לעוויגשטיין ז"ל! ואני את שמע שמו הטוב הקשבתי עוד זה שנים רבות, לפני ידעי אותו פנים אל פנים, ומאז נכספה וגם כלתה נפשי לראותו! עתה

המלך שמקסיין אותו צביתו קד! אם לב המתפללים גם באמת והמים לאביהם שבשמים. אבל האדם רואה רק לעינים, ודי בוחן כליות רואה ללבב, שומע תפלה כל פה, לכל אשר יקראוהו באמת. וראיתי להזכיר בזה דבר ישר ועוב, כי פה לא נתן הרב המטיף ז"ל לענג לזמר בו בשבחות ומועדים, ורק בזי"ט שני של גלויה התיירו, ז"כ, אחרי אשר לא יכול להעבירו כלו. —

¹) יקר בעיני להזכיר בזה את האגדה "ציון" לזכרה ולתהלה כי זרעה בה, אשר זה מקרוב נוסדה, ומטרתה ותעודה קדש: להעיר ולעורר אתהבה לספרותנו וליהדותנו; להסיף דעת יעוד לאומותנו וְ ציון בני עמנו; להרים קקן שפת קדשנו בכבוד. בלי זריחה המה למודי ד', התלמידים הזקקים בצחי המדעים, וכל המוקיר חורחנו בלב נאמן, נביא האגדה הוא החכם השלם יקר רוח ורב חכמות, דר. ווילהעלם האלצער; יודע דת ודין הי"ו, איש אשר רוח אלהים בו, ולבו בוער כאש ליהדות, ולעובת אחיו יקריב כל חיטו. זרוח כביר אמרי פיו יטיף כל פעם ופעם אמרות טהורות חוננות להבות אש, כמוהו ירבו בישראל! מי יתן ומ"ציון" תנא חורה לכל ארצנו גליציה, ואגדהה בכל עיר ועיר תוסד!

נמלאה תקותי, כי על כן ראיתי פניו כראות פני אלהים! שמעתי אמרותיו המהורות כשמוע קול הנביאים הבאים בסוד אלהים ומלתו על לשונם! בקסם על שפתיו משכני אחריו לאהבה אותו ולהוקירהו, וכן באתי אל ביתו, בקרתיו בהיכל כבודו כל פעם ופעם להשתעשע בשיחתו הנעימה, תכנתי את רוחו הנדיבה, הסכנתי את דרכו בקדשו, ראיתי כי הוא באמת אחד מן השרידים, ואמרתי אכתבה נא את קורות ימי חייו על ספר, כי ברכה בו ונברכו בו כל למודי ד'.

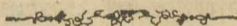
אחר אשר התודעתי אליו והוא גם הוא הכירני ויאהבני וישתעשע אתי כל עת מצוא, גליתיו לו חפץ לבי לכתוב תולדות ימי חייו, ענני בענותו: מה חפץ לקוראים בספור קורות חיי? מה אני ומה היי? אבל אנכי הפערתי בו עד אשר לא יכול להשיב פני, ויספר לי מפיו תוצאות מימי עלומיו עד בואו הלום. אחרי כן שמתי לדרך פעמי, ובדרך אנה אלהים לידי ואספתי עוד תוצאות רבות מקורות חייו מפי אנשים נאמנים אשר ידעו והכירו אותי, כל אלה חכרו יחד לחמך למלאכתי. עתה כשובי הביתה ואגש אל המלאכה היקרה הזאת ותשלם המלאכה.

לרגל המלאכה אשר לפני ראיתי לחלק את התולדה הזאת לשני פרקים, כי חלקתי גם את שנות חייו לשני מועדים (פעריאדען). הפרק הראשון יכיל את אשר עבר עליו מיום הולדו עד בואו לבונה; בפרק השני אספר קורותיו ופעלותיו בעיר הזאת. ואם אמנם זה שנים אחדות אשר זכיתי להכירו מקרוב, אבל רבות ראיתי בקרב השנים האלה ראיתי את לבו הטוב, את רוחו הכביר ואת נפשו הישרה ואת אהבתו הנאמנה לכל אחיו ואת דרכו בקדשו, כי היה באמת מן הרבנים המצוינים ידיד אלהים ואנשים; הוא חי ישרים וימת מות ישרים! הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו בסוד ישרים!

צבי אלעזר מעללער

בהרבני המנוח מוהר"ר יהודה הלוי ז"ל

לכוב בירח סיון התרמ"ט למב"י.

אָרֶץ רוֹסְיָה הָרָה וְיִלְדָה
אָרֶץ גְּרֵמְנִיָּה גְדֹלָה שְׁעֵשׂוּעִיָּה

אֹיֵה נָא לִי תֹאמֶר גְּלוּצִיָּה
שְׂאֵבְדָה כְּלִי חֲמֵתָהּ!

א.

בין אנשי המופת, שרירי אנשי סגלתנו, בוני הומת היהדות והספרות, אשר הקדישו כל שנותיהם לתורה ומעשים טובים, מתנוסס כאבן נזר גם שם כבוד הרב החכם הכולל מו"ה ישכר בעריש לעווענשטיין ז"ל המצוין בין הרבנים המטיפים בלקחו הודך ובאמרתו הצרופה. מלבד מלאכת קדשו להטיף אמרי שפר בטוב טעם ודעת ומתק שפתים, מלאים חכמה ומוסר השכל, מלבד רב הילול בשי"ם ומדרשים, בשגם הוא נין ונכד להרב הגדול בעל פ"י¹, היה גם מליץ נשגב ומשורר נעים. רוח השירה נהה עליו כעל המשורר האלוה ר"י הלוי, אשר תרגם רבי שיריו לשפת אשכנז צחה ונעימה, ויתן מרוחו עליהם ולא נודע אם נעתקו משפה אל שפה; כן עמד מעמם בס, כמו קם ר' יהודה הלוי וישר לנו משירי ציון בשפת אשכנז. כל דבריו יצאו מלבם והנאמן עם אלהים ועם אנשים, על כן נכנסו ללב כל השומעים, ובקסם על שפתיו משך כל הלבבות אחריו ויגל אזני העדה לאהבה את היהדות, לכבד את הספרות והשפה העבריה, הסגלה האחת אשר נשארה לנו מכל מהמדינה, ואשר רק היא היא המאחדת לב כל אהינו להיות עם אהה, עם סגלה, והוכיח במישור להולכי קדימה אשר יסבילו להחליט באמרם: מה לנו ולעבריה המתה? רב לנו שפות היות והכמות זרות אשר

¹ צנזור הלום אז לפני שש ועשרים שנה, להבחר לרב ומטיף, ויהי בהתפללו ביום השנה הראשון בהיכל התפלה ונקרא לעלות לתורה, ואז היה שבת פ' «לך לך», נקרא לפני הכתוב: «ודור רביעי יסובו הנה», ויקרא בעליזות נפשו: עתה ידעתי כי בי בחר אלהים לעבודת קדשו פה, פה אשב כי אויחיה, הלא זאת העיר מקום משכן כבוד אבי זקני הרב הנאון ר' יחזקאל פאלק בעל פ"י, גם הוא היה פה רב העדה ימ"ה רבי. וכן היה באמת, כי מאז עד יום מוחו היה איתן מושבו בעירו ככבוד ותפארת.

בהוי' תרונה, ומה תתן ומה תוסיף לנו לשון עניה? ויראה להם בדברים נכחים כי היא היינו וארך ימינו וכבודנו בין העמים. מי יתן והיה לבב כל המטיפים בדורנו זה כמוהו, לדעת ולהודיע הדר כבוד שפת קדשנו, כי אז לא תרד פלאים ולא יפלו ממנה רב. —

אם יקרים לנו אנשי הסגלה בהייהם, אשר בכל דרכיהם ומעשיהם המה לנו למופת, לקחת מהם תורה ולקה טוב כל פעם, להתהמם כנגד אורן. להתאבק בעפר רגליהם, לשתות בצמא את דבריהם; כפלים לתושיה לנו להתחקות על שרש מהצבתם במותם, לדעת כל אשר עבר עליהם מיום הולדם, דרך הנוכח ולמודם מנעוריהם, עת התפתחותם, עד היותם לאנשים חכמים וירועים. דעת תולדות כל ימיהם תורה היא וללמוד אנו צריכים, לזאת איפא אמרתי לתת לפני הקוראים הנכבדים תוצאות רבות מהיי ימי הרב הגדול המנוה הזה, אשר שאבתי ממקור נאמן, להיות לנו לעינים, בהיותו מטיף הרש מלא ישן; יראו נא המטיפים ההרשים, העושים חכמות זרות לעיקר וחכמת תורתנו לשפל, ויקחו מוסר, יכירו וידעו כי חכמת התורה היא חכמתם ובינתם גם לעיני העמים, ויהיו מכירים את מקומם כמוהו. —

איש גדול ומצוין אמנם נקדש מבטן, הוהן מידי הטבע מלדה ביתרון הכשר רוח, להיות אשר הוא, והשקידה והשתדלות בלמודים היא לכדה לא תביא את בעליה לתור אדם מעלה, להרים קרנו בכבוד, לשימו הגול מרכבה; אבל האיש אשר שאר רוח לו, כשרוניו הטובים לבדם לא יעשוהו עוד בהור מאהיו אם לא ישקוד על דלתי התורה והדעת, ורק שניהם: כשרון רוח ושקידה, יעלוהו על במתי הגדלה, איש אשר אלה לו הוא הנבחר, אותו נעריץ, אותו נקדיש, ומה נעים דעת דרכיו לכת בעקבותיו! לכו נא אתי קוראים יקרים, נשתעשע יחדו בספור קורות האיש המצוין הזה.

בעיר מעזריטש גדולה אשר בפולוניה במדינת רוסיה, ער"ה אדר, בשנת תקפ"א, יולד ילד להרבני הנכבד ר' יצחק עוזר ז"ל ונקרא שמו בישראל ישכר בעריש. אמו, אשה משכלת ויראת ד', מ' פייגה ביולה נ"ע בת הרב ר' נחום שיק ז"ל היתה ממשפחה מפוארה ונכבדה בישראל. אביו ז"ל היה מופלג בתורה, מוכתר במדות ישרות, אבל לא הפץ לעשות התורה קרדום להפור בה, ויהי סוחר נכבד

מנכבדי הארץ, וכל מעשיו באמונה. הימים היו לו לעסק מסהרו, לכלכל את ביתו, לאכל יגיע כפיו, והלילות הקדיש להגות בשקידה רבה בש"ס ופוסקים; וגם בכל עת שהיה פנוי מעסקיו, עד מהרה רץ לדי אמות של הלכה. וירא את הילד כי טוב הוא, ויאמר לגדלו לתורה ותושיה, להיות רב וגדול בישראל. בילדותו התנכר הילד כי לגדולות נועד, על כן שם אביו כל מעיניו בו להנכו על פי דרכו, וילמדהו תורה ומוסר השכל, אבל לא נתנו לנגוע גם בעץ הרעת הכמות היצונויות, למען יהיה תמים עם אלהים ועם קדושים נאמן. גם אמנם הרבה הנער לעשות חיל בכל למודיו לשמחת אבותיו הישרים והתמימים, רב מאשר קוד, ועד מהרה ראו והכירו כי בהיר כל בחורי החמד הנער הזה, בפרט הצטין בכל דרכיו הנעימים, כי הוצק הן על שפתיו ולשונו מדברת גדולות. ובראותם כי גם רוח השירה הנעימה נוססה בו, כמו נגע מלאך השירה על פיו, וייראו פן יטה הלילה מדרך התורה התמימה, אם גם בלבם שמהו על כשרונו היקר הזה, וישמרו כל ארהות דרכו מהלכך ברשתה, לא נתנהו לקרא בשירי המשוררים אשר לא נכונים דבריהם בעיניהם. אבל רוח השירה השקט לא תוכל, וכפרץ מים כבירים תפרץ לה דרך גם נגד הומה בצורה, ואין מעצור לפניה. ויהי בתסר לו מקום להגות בשירי חול זמירות זה, ויקרא בשירי קדש אשר לא הניא אביו אותו מהם. שירי ר' יהודה הלוי היו הראשונים אשר העירו ויעוררו את רוחו ויאירו את עיניו, ובעודם בכפו בלעם וידע כמעט כלם בעל פה, באהבתם שגה כל ימי חייו, גם אחרי אשר נפקחו עיניו ברבות הימים, ונפתחו לפניו אוצרות השירים הנשגבים מעשי ידי משוררים נפלאים אשר לא ממעי יהודה יצאו, וכן התעורה, אחר אשר למד גם שפות היות, לתרגם שירי ר"י הלוי אלה, שעשועי עלומיו, לשפת אשכנז, אשר המה למקרא שעשועים לאוהבי השירה. — גם בטוב לבו וביקר רוחו הצטין העלם הזה בין בני גילו, ויהי אהוב ומכובד לכל רעיו, כלם התכבדו בו, התענגו בהברתו, השתעשעו בשיחיו. כן היה נושא הן בעיני כל רואיו, בהיותו יפה תאר וטוב מראה, עיניו הפיקו אהבה, חכמה ועונה צדק, וכן היה דרכו בנעימים כל ימי חייו לקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, נדרש לכל דורשיו בשמחה, ולבני תורה התרועע כאה כָּרַע ויתמכם ביטין צדקו בצר להם

ביר נדיבה. לתלמידי בתי הספר אשר באו לפרקים לקרית לבוב ויעמדו לפניו, לשאול בעצתו, או לבקש מאתו חסד, היה כאב אוהב וינחם בעצתו ויכבדם מהוננו ויורם את הדרך בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו, וידבר על לבם לעשות את התורה עיקר למודם וכל שאר החכמות הלמודיות לפרפראות להכמת התורה, כי זה כל רב ומטיף בישראל.

בשנת תקצ"ו, במלאת לו חמש עשרה שנה, וכבר מלא כרסו בש"ס ופוסקים, תקע אביו את ביתו לקרית אמשטרדם לגור שם. גם שם למד בשקידה רבה בתורה שנים אחדות ויצא לו שם עלם עליו. ויהי בשמעו אז את שמע הרב הגדול ר' נתן אדלער, שהיה אז רב בעיר הנובר, ותחשק נפשו לקחת מפיו תורה וחכמה, ויתן אל לבו לעזוב עתה את בית אבותיו ללכת עירה הנובר, בשבת שם אמו וקנתו בת הרב הגאון ר' יצחק הורוויץ ז"ל אב"ד אה"ת, אלמנת הרב הגאון ר' בעריש ז"ל רב בעיר הנובר לפנים, ויבוא אל ביתה ותקבלהו באהבה ובשמחה ותהי לו לאם מפנקת, גם הוא היה לה לבן. ויבקש תורה מפי הרב הזה, אשר שפתיו שמרו דעת, ויוסף דעת. שם ארה להברה את שלשת הרעים המשכילים, המה אנשי השם המצוינים: דר. שמואל מייער, אשר הוקם על בקרית הנובר תחת הרב אדלער בלכתו לקרית לאנדאן; דר. טרייענפעלד, רב בעיר שטעטטין; דר. שטיין, רב ומטיף בקרית פראג. שנים אהרות התרועע אתם ויהרו ויהרו איש את פני רעהו, גם עשו היל בחכמה ומדעים, והמה העירו בקרבן התשוקה לבקר את בית המדעים (אוניווערזיטאט) להוסיף חכמה על רבי תורתו, להשיג המטרה הררושה להיות רב ומטיף בישראל, בראותם את כשרונם ושכלו הרחב והן שפתיו לתת אמרי שפר; ולא אחר לעשות כעצתם הנכונה, וירא את אור החכמה כי טוב, וישקוד על דלתות בית המדעים יום יום, אף תשוקתו העזה עמדה לו לעשות היל ויהי הולך וגדול וצולה בחכמות ולשונות בימים לא כבירים; אבל בתמתו לתורה החזיק, והחכמות הנכריות לא הניאו את לבבו ממנה, לא הסירה מגבירה, ותהיינה בעיניו החכמות והלשונות כפלגשים משרתות את פני הגבירה שוכבת היקן גכרת ביתו.

בשנת תר"א משך לבו אותו לנסוע לקרית פראג, כי תשוקתו העזה לקחת לקה טוב מפי אנשי שם רבים לא נתנתהו לשבת

במקום אחד ימים רבים, ויסע בנפש צמאה לקרית פראג ויתיצב לפני הרב הגאון ר' שלמה ליב ראפאפאָרט ז"ל, ויברכהו הרב ויקבלהו בשמחה ובאותות כבוד, בראותו את חכמת העלם ותמתו ואהבתו לתורה ומדעים, ויהי לו לאב ומורה דעה כל ימי שבתו שם, ויום יום הוסיף לאהבה אותו ולהוקירהו, בהיותו הולך בתורת ד' ובכל דרכיו משכיל ועושה חיל, ויתן עדותו עליו כי הוא נבחר וראוי להיות רב ומטיף לעמו, וכי הוא יהיה לספרות קדשנו גואל נאמן אשר בו היהדות תתפאר. גם מפי הרב הדרשן המפואר ר' מיכל זאָכס ז"ל לקח דעת ותבונה, ולא מנע את רגליו גם מבית המדעים אשר שם. רבנים רבים אשר ידעוהו או אמרו עליו בימים ההם כי רוח הרב זאָכס נחה עליו ומלתו על לשונו עת יפתח פיו בחכמה ויביע אמר.

אחרי השתלמו במדעים ויבא לבב חכמה, ויכן את רוחו וכשרונו להיות מטיף ומוכיח בשער, וישמח על הכנתו זאת, אשר בו בחר אלהים להגיד דבריו ליעקב, מוסר השכל לישראל; בפרט היתה הכהנה הזאת יקרה ונכבדה בעיניו, בידעו כי ממנה תוצאות היים לרוח היהדות, ובידה לבונן ולחוק עמודי בית יעקב, אם יעמדו מטיפים ישרי לב אנשי אמת בראש העם, כנביאי אל לפנים הטו את לב העם ללכת אחרי ד', בדברים בשמו השכם ודבר. וברצותו להיות שלם במלאכתו ותמים (פֶּאֶלְלֶקְאָמְמֶען) במעשיו הפליא עצה להגדיל תושיה, וידבר על לב רעיו ליסד ביניהם «אגדה» בבריתה יבואו כל התלמידים העתידים להיות רבנים מטיפים בישראל, להתאסף יחד לערות נועדות להתלמד לדבר צחות, וכל אחד ואחד ידבר דבר יום ביומו, יטיף דברי חכמה בנחת למען ישמע העם.¹) כה הראה בכל עת מצוא את תשוקתו העזה להיות טוב ומטיב, משכיל להועיל בכל דרכיו ומושיע בכל מעשיו. אחרי עשותו חיל גם שם שנים אחרות, נשאו לבו לנסוע לקרית ברלין ותכון עמו גם עצת אוהבו ומכברו בכל נפשו ובכל מאורו, הרב זאָכס בדבר הזה; ויסע בלב שמה ללכת מהיל אל חיל, ויבוא ברלינה הנודעת לקרית ספר מלאה חכמים ונבונים וידועים, היא קרית מושב אבי ההשכלה בנמנה"ם ז"ל, אשר לשמו ולזכרו תאות נפשו. בה גדל

¹ גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, (צרכות ז').

הנער משה ויעש לו שם גדול מענדלִּוּזָּהֵן כהיום הזה; גם היתה תפארתו בדרך הזה ויקשב להכמה אזנו, הטה לבו לתבונה מפי הרבנים המהללים אשר היו שם בימים ההם, ה"ה ר' יעקב יוסף עטינגער; ר' מיכאל לאנדעסבערג; ר' יעקב משה גאלדבערג; וזה האיש משה הפיץ ביקרו ויקההו לו לבן ויתן לו את בתו המשכלת היפה בעלמות לאשה.

ברצות ר' דרכי איש, ישלים כל הפצו ויופיע על עצתו. לא ארכו הימים ויבוא גם הרב זאכס לברלין, כי נקרא להיות שם רב העדה, ותהי לו ביאת הרב הזה לאות אשרו ומופת מטרתו; כי ראה כי אצבע אלהים הוא, כאשר היה להעלם משה בן מנחם בעלומיו בלכתו אחרי רבו ומיודעו ר' דוד פרענקעל גם הוא לברלין, ועתה בא רבו ומיודעו ר' מיכאל זאכס אחריו! אות לטובה! עתה בא שנית להסות בצל מיטיבו ומדריכו זה, ובאמת השיג גם אז בעזרתו את מטרת הפצו ונקדש בכבוד שם רב ומטיף. ויהי ד' אתו ויתן הנו גם בעיני המורים החכמים הידועים: שעללינג, גאבלער, ווערדער, ראנקע, רוימער, ואחות מרעיהם, אשר נתנו אז לקה טוב בבית המדעים שם ויאירו עיניו בהכמה ותבונה, גם הראו לו אותות אהבתם לצין אותו ולהותירו מכל התלמידים, כל עת מצוא; לכל מלאכות נכבדה, לכל דבר יקר אשר יבוקשו בהירי התלמידים לעשות, הוא היה עושה כאחד הנבחרים. ובצאת לו שם מטיף דובר צחות, התכבד להטיף אמרות טהורות שם בבית המדרש הליפות עם המטיפים המהללים: דר. קאסעל, דר. מייזעל והבריהם; כה עשה שלש שנים.

בשנת תר"ו פנו ראשי עדת העיר ליפטא סנט מיקלאש אשר בארץ הגר אל הרב דר. פִּיליפּוּזָּהֵן בשאלתם: לבהור להם איש על העדה, מורה משכיל בתורה והכמה, משמיע אמרי אל ויודע לנהל גם את בית הספר אשר להם במועצות ודעת. אז נשמע שם הרב הצעיר הזה לעווינשטיין כי רב הוא, וישם הרב פִּיליפּוּזָּהֵן את עדותו עליו, גם טרם ידע אותו פנים אל פנים, ויען לשואליו דבר לאמר: הנה בקשתי ומצאתי איש כלבבכם, את הרב הצעיר לעווינשטיין, אותו תקחו כי ברכה בו והוא ראוי לאותה איצטלא. ויקראו ראשי העדה הזאת את לעווינשטיין, ויהי להם לרב ומורה דעה שנים אחדות. גם הוא שש לרוץ אורה זו, למצוא מקום לעבודת

הקדש אשר לה הקדיש כל שנותיו, גם מלא את מלאכותו זאת באמונה לשמהת כל העדה. באמרותיו הטהורות והנכוחות הטה לבבות האנשים למוסר השכל, ובלקחו הודך כרה און שומעת לתלמידיו לתורה ולתעודה, וילמדו מאהבה אמרי אל מפיו כי ידע להשכיל פיהו להנעים להם לקחו הטוב. ויהי בשבתו שם שלו ושמה במלאכתו, ויאמר לשאול מאת הדר כבוד המלכות דבר: להעלות את בית הספר אל מדרגת עפֿענטליכע הויפט אונד אונטעררויאֿלשולע; הקיסר נדיב הלב נדרש לו וימלא שאלתו, ויתן צו למחר לעשות בקשתו. ⁽¹⁾ וגם אשר לא בקש נתן לו, בראות המלך הישר הזה כי רוח אלהים בו, וכל מעשיו באמונה, וישלח ויתן לו משפט אורחי, וכל השרים והרוזנים מבתי המשפט שלחו לו איש איש את ברכתו ותהלתו ליום הנכבד הזה. בקרב השנים האלה אשר עמד שם על משמרתו העמיד תלמידים הרבה אשר תורתו בתוך מעיהם, והמה נותנים כבוד ויקר לשמו.

בשנת תרי"ז, בקשה לה עדת העיר בוטשאוויץ בארץ מעהרען רב ומטיף דובר מישרים, ויפנו אליו בבקשתם לבוא אליהם לשכון כבוד בתוכם, כי אליו הם נושאים את נפשם, כי אין כמותו רצוי לרב אחיו ובו יבחרו לעמוד לשרת שם בקדש; ולא יכול להשיב פני העדה הנכבדה הזאת, אף אם אמנם היה צר לו לעזוב עיר הפצו בה, מקום בו החל להראות פעלתו לברכה. גם תשוקתו העזה אשר תפעמהו מנעוריו להפיץ רבי תורתו במקומות שונים, העירתהו והניעתהו להחליף עתה את מקומו, לזרוע זרע הכמה ומוסר גם במקום אחר; ויצא ללכת ארצה מעהרען. ויהי בנסעו מביתו, נסע אתו מהנה כבד מנכבדי העיר ללותו, שלש פרסאות הלכו אתו ויעשו לכבודו חג ומשתה גדול על פני השדה בדרך לברכו על כוסות יין בטרם הפרדם מאתו בשלום, ויברכוהו ויאמרו לו: אדוננו, אמנם בלכתך מאתנו בעזבך עירנו, פנה הורה, פנה זיוה, פנה יקרה, אבל בידענו כי לגדולות גועדת לא ימלאנו לבנו להניא את לבבך ממלאכות קדשך אשר

⁽¹⁾ חס אמנס כונתו יתה רזויה, ואולי גם מעשהו רזוי אז, כי דבר צעמו מה עוב; אבל עתה צהשחנות העמים הוא אליו וקוץ צה — אבל חלו דברים שלא נתנו לכח, והמשכיל צעת הסיח ידוס.

לה נקראת עתה, לפתותך להיות עמנו. עלה והצלה! צלה ורכב
על דבר אמת כי לך יאתה, אבל שם כבודך לא ילך מקרבנו,
ורוחך אשר שמת בפני בנינו לא ימוש מאתנו כל הימים! ויפרדו
מאתו בברכות שמים, בנשיקות שפתים ובדמעות עינים, גם הוא
בכה ויתן להם את ברכתו ויפרדו. וילכו וישבו העירה וגם הוא
הלך לדרכו שמה וטוב לב על כל אותות האהבה והכבוד אשר
הראו לו. ויבוא אל העיר בוטשאווין ויצאו נכבדי העיר לקראתו
ויביאוהו העירה בכבוד ותפארת. עד מהרה הכיר את מקומו וירא
ראשית לו ליסד בית ספר לבני הנעורים, ללמדם תורה ומדע
ולשון הארץ ולהנכסם בדרך ישרה, בידעו כי אם לא יגדלו הנערים
מנעוריהם על ברכי התורה והדעת להיות לאנשים ישרים יודעים
את התורה, מה יעשה להם רב ומטיף בימי היותם אנשים? אך
בית ספר לישראל הוא פנת יקרת היהדות והספרות, ומחבל פיהם
של תנוקות של בית רבן תבנה ותכונן סכת היהדות הנופלת! על
כן שם כל מעינו בכל עת ובכל מקום בבית הספר, לסדר בו
סדרים ישרים, ובהטיפו מוסר השכל לאבותיהם ידעו לחנך את
בניהם ללכת בתורת ד'; מבית הספר תצא תורה ודבר ד' מבית
הכנסת!

וישב על כסא כבודו שם שש שנים, ותהי שבתו ברכה
ואשר רב, ויגדל תורה ותושיה ויאדירה, ויהי מורה ומלמד להועיל
לבנים, ומוכיח ומגיד מישרים לאבות, משען ומושיע לדכאי רוח,
מודע לחכמים ונבונים ומורה דרך ישרה לכל העם, עד שנת תרכ"ג,
שנת עלותו לקרית לבוב הגדולה, אז החל פרק חדש (נויע פערנאָדע)
בימי הייז, כאשר אספר ברצות ד' בפרק השני.

ב.

האיש הנולד לגדולות, הנועד למלאכות רמה ונשאה, הוא יראה כהו והילו ברוחו הכביר, בכל מקום שהוא; גם בימים הראשונים, במרם יצא לו שם בארץ, מרם הגיע תור התודעו לרבים, עת יחסר לו עוד המקום לעשות (ווירקונגסקרייו) ואיננו במקומו הראוי לו לפעול פעלתו העזה. — המשכילים הנבונים הם יראו ויכירו פעלו גם בעודנו באבו, כי ידיו לו רב, אם גם לא יכירנו מקומו, ובעתו יעלה שמה אל אשר יהיה רוחו ללכת. יוסף הנמכר לעבד, החל להראות כשרונו בעודנו נער את בני בלהה ואת בני זלפה, ואביו שמר את הדבר. גם בבור אסירו נראו אותות תעודתו ושאר רוחו, ועד מהרה עלה מבית הסהר למשול ממשל רב בארץ רבה בקרית מלך רב, ויהי שליט אב ואדון לכל בית מלכותו. — אלהים יבקש לו ציריו בהיריו אשר אצל מרוחו עליהם, משפל מצבם, בהגיע עת לעשות, ואחרי אשר השפילו לשבת, לא נכרו בהוצות, יגביהם לעלות על גפי מרומי הכבוד ויביאם אל מהו הפצם, למלאות מלאכותו ביד רמה. את משה בהר לו יה לנבואו נאמן ביתו, בהיותו רועה צאן יתרו חותנו, לרעות צאן מרעיתו עם סגלתו. ממכלאות צאן הרים קרן משיהו, שאול ודוד רועי עדרם, לרועים נאמנים על עמו. אלישע בן שפט נמשה לנבוא תחת אליהו בדבר ד', ויעזוב את הבקר וירץ אחריו. כן הוא בכל דור ודור, גם אחרי אשר נפלה בתולת ישראל, אבדה ממלכתנו, אין מלך בישראל, ואנהנו מפזרים ומפרדים בין העמים, יקים לנו אלהינו נשיאים, מורים רבנים מוכיחים לנהלנו, בכל מקומות מושבותינו, להורות אותנו את הקיו ומשפטיו להשמיענו אמרי אל, המה יביעו לנו רוחם, יודיעו דבריהם אותנו, לדעת תעודתנו, ללכת באור ד', ולא נאבד בגוים ולא נתם לגוע. בימינו אלה, בפלגות בית יעקב, בהחלק בני יהודה למפלגות שונות, בלכתנו תועה מדרך השכל ולא נדע איזה דרך ישכון אור ותט אשורינו מני ארחות ישר. זה יבקש האמת בדרך זרה, ויטה ארחות עקלקלות, יאמר להקריב אליה וירחק ממנה; וזה יאמר לטוב רע ולרע טוב, ישחית דרכו ויתאמר כי דרכו יתכן. זה יאמר ליהדות אני ובשם ישראל יתהלל, והוא מכה עורון וילך השך ולא אור, ישגה כעור אחרי מתעה

מתעתע, נתעה ולא ידע כי שוא תמורתו. וזה בוזה ליקחת אמו
הזקנה העבריה ויהבק היק נכריה, את אהיו לא יכיר ואותות
היהדות ינכר. אלה בחשכה יתהלכו, ואלה לנאורים יתברכו; אלה
באפלה ימששו, ואלה באורה יתנקשו. — מי יקים יעקב, מי יבנה
הריסותנו, מי ירפא שברנו? עתה אין מלך לנו, אין עוד נביא יודע
דעת עליון, להיות לנו מול אלהים; רבנינו נשיאינו המה יגידו
דברי אל ליעקב, הקיו ומשפטיו לישראל. אמנם בני העליה אלה
מעטים המה, בין המונים מאשרים מתעים שמי כוב, אבל ברוח
אלהים אשר עליהם ילחמו כגבורי חיל מהמנם לא ייראו, לא יסוגו
אהור וגם ידם תעשינה תושיה. כי אם גם תמה הנבואה, פסה
המלוכה, אנשי אלהים מלאכי עליון, לא תמו, לא אלמן ישראל
משרי צבא אלהים, המה ברוח קדשו ידברו אלינו בשם ד', בגבורות
ישע וימנם ילחמו, ושפתי מוכיחים נבונים ישמרו דעת, יורו דעה,
יבינו תושיה, יקראו לנו כל עת: בית יעקב, לכו ונלכה באור ד'!

עת התודע הרב המטיף לעווינשטיין לאהיו באה, הגיע תור
עלותו אל מכון שבתו, ויקרא אליו אלהים: רב לך שבת בסתר
המדרגה, קום עלה אל הארץ אשר בחרתי למשכן כבודך! לרועה
ערת לבוב בחרתיך, להראות כה מעשיך לאדם רב צויתך, נביא
(פרעדיגער) לקהל גדול נתתיך! ראה נתתי דברי בפוך והיית מוכיה
לעם רב!

בשנת תרכ"ב נפקד מקום רב ומטיף בהיכל הגדול בקרית
לבוב. את הכהנה הנכבדה הזאת הוכיח ד' לבהירו לעווינשטיין,
ויקראו אליו ראשי העדה להשמיע להם אמרי שפר, והיה אם ישא
הן בעיני העם, הוא האיש אשר בהר לו יה לשרת בקדש במקום
קדשו זה. ויבוא ויביע אמר לשמהת כל הנאספים נכבדי הקריה, כי
כמלאך אלהים הופיע בהדרת קדש ונופת תסופנה שפתותיו, וכל
העם רואים את הקולות (1) ויאמרו רוח ד' דבר בו! ויבואו אליו ראשי

(1) דבריו הראשונים היו בשבת פ' ויקהל, ובעלותו הבטחה לדבר,
פחה את פיכו ויאמר: «וכמע קול צבואו אל אהל מועד, וצבואו ולא ימות»
על המעוף והמוכח בשער להרים קולו צעוב פעם ודעה, למען ישמע כל העם,
ויכו דבריו שרם בלבם, וצבואו, בכלותו את דבריו, ולא ימות דברו, כמוך אשר
תדפנו רוח, כי אש הול כעל עלי עשב אמרנו, וכשעירים עלי דשא, ולא יסכה
מלבם ימים רבים וכו'.

העדה ויהלו פניו להוסיף הביע להם רוחו, להגיד הגות לבו תבונות בדבר מלאכות: הנבואים, התלמידים והמטיפים החדשים בימים האלה, להיות דעו על שלשת העתים האלה בזמניהן; וישמה לקראתם ויאמר אליהם: היטבתם אשר שאלתם, ענין גדול ונכבד נתתם לפני, בחפץ לב אמלא הובתי זאת, התפארו עלי למתי אטיף מלתי, אביעה הידות מני קדם? ויועידו לו יום אחד בבית הספר. ביום ההוא התאספו כל העדה שמה, ויבוא גם הוא לעלות הבמתה אשר הבינו לו. ויהי בהתאסף עם רב וצר להם המקום מהכיל, הלכו כלם אל היכל התפלה, ויעמוד ויפתח פיו בהכמה, וישכל לדבר אמרות טהורות בדבר שלשת הפרקים (פעריאָדען) האלה במוב טעם ודעת. ועדת לבוב צהלה ושמחה, ויקראו: הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו! ובהדש אדר תרכ"ג נתנה על שכמו המשרה הנכבדה הזאת מאת כל העדה פה אחד, ותכון גם יד החסידים עמו, במצאם את לבבו נאמן עם אלהים ועם אנשים¹). ותצלה עליו

¹ עדות נאמנה על הוהו אהוב ונכבד גם צעני החסידים המה דברי ראש החסידים אשר היה צימוס הסס, הוא הגביר החוכני המופלג מו"ה העריץ בערנשטיין ז"ל, אשר כתב לכבודו בשלחו לו אז את הספר פ"י למנחת זכרון מזכרת אהבה, כתובים בראש הספר:

מנחת זכרון
מזכרת אהבה.

א) לכבוד ש"צ ידיד נפשי הרב החכם השלם, אונר צלוס, הדרכן הנפלא ונעלה, מגזע היחש והמעלה, המפורסם לשם ולחילה, שמו נודף כשמן אפרסם, גל של אגוזים וכן הדסים, מוהר"ר ישכר צערים לעווינשטיין נ"י מגיד משרים דסה"ק לצוב, נולד בקי מעזריטש ציוס ער"ח אדר בשנת תקפ"א, ד' יאריך ימיו ושנותיו ויסיס שלום צהיכלו ושלום צארמנותו.

ב) בן לאביו ש"צ הרב החריף המופלג צחורה ויראת ד' עהורה החכם ונכון דבר מוהר"ר יחזק עוזר לעווינשטיין ז"ל מקי מעזריטש, נולד בק' לובלין בשנת תקי"ז ונפטר ונקבר בקי מעזריטש ציוס הששי עש"ק יוס שני של ר"ח אדר בשנת תרכ"ו, צהותו בן חשעה ושסיס שנה.

ג) בן לאביו ד"ר הרב הגדול, מצנר ומנדול, החריף ובקי בחדרי תורה, ומופלג ציראת ד' עהורה החכם ונכון המפורסם מו"ה נחן לעווינשטיין ז"ל מק' לובלין,

רוח אלהים, או ידע כי נתנהו ר' עליון על העדה הגדולה בארץ גליציה, וכי יצא דבר משרתו על כל הארץ ויבן את אישר לפניו.

נולד בק' הנוצר בשנת תקל"ד, ונפטר ונקבר בק' לובלין ביום השני ברביעי לחדש אלול בשנת תקל"ד, בהיותו בן ששים שנה.

ד) בן לאביו מרן זקנו הרב הגאון המפורסם החסיד ועניו החכם השלם החוכן הנפלא מו"ה יששכר צעריש ז"ל, האב"ד דק' הנוצר והמדינה, נולד בקי סראנקפורט דמיין ביום השני ע"ש"ק בצעירי לחדש מנחם אב בשנת הק"ז ונקבל לאב"ד דק' הנוצר והמדינה ביום שביעי של פסח בשנת תקמ"ט ונפטר ונקבר שם ביום החמישי יום ראשון של ר"ח כסליו בשנת תקס"ח בשנת ששה וחמשים ללידתו (שורה ב"ב מנצח רל"ד) ויז אלזי שני כרכים מחידושים קצרים שרשט צעה חזרתו ב"ס, ופשיט לקבר ראשי המכזוח וגם הא"ס בסופס ומסכתא אחת לחברתה, מה בקורין הדקן עלך פשיט, וגם כמה דרושים ארוכים בסוגיות, ובכרך אחד רשט כל הימים שסייס בהם ש"ס, וז"ל: „סיימתי למז"ט ש"ס פעם ראשונה ע"ז המוז הגלייט לפי"ק וכך היה מונה והולך, עד שחחס: „סיימתי למז"ט ש"ס פעם שמונה ועשרים יום ג' שמיני עשרת תקס"ב לפ"ק". ובק' האג ראיתי כמה כרכים מחידושים ופשיטים ודרושים ושו"ת, והכל מטהרת ידו הקדושה; והיה שלם במעלות נחמדות, ידע לדבר בלשונות אשכנז ולרפת נח ונקי, ובחכמות החכונה היה כמעט יחיד בדורו, כמבואר בספר נאור קודש, ביאור על הלכות קידוש החדש להרמב"ם ז"ל דפוס צרלין תקמ"ו להלמידו החכם מוהר"ר שמעון בן מוהר"ר נחן נטע וואלנש צברוינסווייג, שכן העיד עליו רבו בחכמה זו החוכן הגדול המפורסם מוהר"ר רפאל הלוי ז"ל מהנוצר המהבר ספר חכונת השמים, שהיה מגדולי תלמידיו של לייבניץ והמהולל שבהם בענייני אלה, [עיין בספר החיים דפוס הנוצר תר"ו עבר שימ ושמי"ח] — אבל קודמת לרב חכמתו היחה יראתו וקדושתו, ותקצר היריעה מהביל ספור שבחיו, והלגע לכת היה בכל דרכיו, ממש לא פסק שומיה מגרסא יומס וליל, ולב טוב ועמוק כהלל, אהב את הבריות ומקרבן לחורת א"י, לכן בפטירתו רבו לבכות עליו ולייל, קטן וגדול שם היו יונק ועולל, וכל אחד ההלת רבם הגה ומיילל, זיע"א.

ה) בן לאביו מרן זקנו הרב הגאון הגדול המפורסם, מזה בן מזה, הנמצא כזה, אריה דבי עילאי, מוהר"ר אריה ליבוב ז"ל, האב"ד דק' הנוצר ור"מ דקי סראנקפורט דמיין ואב"ד דק' סקאהל ודק' סווינז, המהבר ספר פני אריה על מס' ב"ק שכבר בא בדפוס ועל מס' פסחים כ"י ביד הרב מוה"ר צעריש לטווינשטיין ג"י ועל שארי מסכתות כ"י בהאג, גם ראיתי שם ובק' הנוצר כמה

ויהי בשבתו על כסא רבנותו ותהי משרתו כבוד, ויאמר:
 עתה עת לעשות לד', לסדר סדרים ישרים בעיר למובת היהדות
 והספרות; ותהי ראשית מלאכת קדשו עניני הלמוד בבתי הספר,
 לתת לנערי ב"י לקח טוב בשפת קדשנו, להודיעם עיקרי האמונה
 המהורה, תולדות עם ישראל מאז בהרו לו יה לסגלת העמים. וילך
 כל פעם אל בתי הספר לשמוע תורת המורים אשר היו בימים
 ההם, וישמה כי מצא את המורים אנשים כלבבו, משכילים ונבונים,
 יודעים להשכיל פיהם לתת לנערים דעת ומומה. ובימי המסה ישב
 הוא בראש, ויבהן את התלמידים באטרי נעם על פי דרכם, כאב
 את בניו ירצה, ולשמהתו אין קץ בראותו כי עשו תושיה ופרי
 תבונה, ודבר ד' בפיהם ובלבבם. בכלות עת הבהינה, המיף אמרים
 אמת לכבוד המורים ויגד תהלתם בקהל כי מהם תצא תורה ודבר
 ד', וכי המה מצליחים במעשיהם ועושים מלאכת ד' באמונה. גם

כרבים מחילוקים שדרכם צרכים ונפרט בהיותו ר"מ דק' ספדימ, וסו"ה ובידי
 יש כמה דרושים הוכחה מוסר והספדים, דברים ערבים היוצאים מן הלז לב עהור
 וקדוש, והכל מעהרת ידו הקדושה, כהז נאה ונחמד, נולד בתחלת שנת הע"ה,
 ורחימי השוכה ממנו שפתז בשנת ה"ט בהיותו אב"ד דק' סווייז, נראה בעליל
 כי החל לעבוד עבודת ד' בעוד לא נמלאו לו כ"ד שנים עכ"פ ואולי עוד לפני
 זה, ואחר שתקבל אחיו הגדול ממנו הוא ד"ר הגאון המפורסם רבב הריפותו
 מוהר"ר יששכר בערים ז"ל האב"ד דק' פודהייז לר"מ דק' ספדימ ונפטר זנסעו
 לשס בק' בלזין ביום רביעי ז"ך לחדס מרחשון בשנת תק"ה בהיותו בן ל"ב שנים,
 נתקבל הוא אחריו לר"מ דק' ספד"מ, והיה שמה שנים הרבה, ואח"כ עוד בחיי
 אביו הגאון ז"ל שב למדינת פולין, והיה אב"ד דק' סקאהל, ובשנת תקכ"א נתקבל
 לאב"ד ור"מ דק' הנובר והמדינה, וכאן הורה רבי עשרין ותמיא שנין, עד
 שנפטר ביום הששי עש"ק בשמיני לחדס אדר בשנת תקמ"ט בשנת חמשה ושבשים
 ללידתו, ונקבר שס ביום ראשון בעשירי לאדר [שורה כ"ג מנצה רס"ב]. עכ"ל
 הרבני מו"ה הירץ בערנשטיין ז"ל.

ו) בן למרן זקנו הגאון הגדול מאור הגולה רבן של ישראל הקדוש המבור
 חסיד ועניו, פניו כמלאך אלקים זבאה, מרגא ורענא רבינו יעקב יושע אב"ד ק'
 ספד"מ בעהמ"ח ס' הנקרא פני יהושע, נפטר בשנת תקפ"ו עש"ק י"ד שבט בק'
 אופינבאך. והולכיכוו למקום מנוחתו מנוחת פולס לק' ספד"מ במקום אשר שרת
 שס בקודש ז"ע ועל כל ישראל.

ההל בשנה ההיא להורות דעת באמונה ודת קדש בבתי המדעים
(גימנאזיען) לתלמידיו ב"י הבאים אל הבתים האלה להתלמד, ולא
ישבחו תורת ד' ולא תאבד האמונה ותכרת מפיחם.

כל משכיל יודע כי לא כל חכם לב קרוא להיות גם מורה
דעה, ומלאכת הלמוד איננה קלה וביד כל מלומד לעשותה, כאשר
יאמין העם. והמכשלה הזאת עורגה מושלת בנו לרוע, ותעשה
תהפוכות ושערוריה. כי יקום איש מלומד בקרבנו, אשר ימים רבים
פירש ממשנתו וכמעט שבה תלמודו, בעשותו מסחר וקנין למחית
ביתו, וירבו הימים וההצלחה פנתה לו ערף ואבד כספו בענין רע,
מה יעשה? ויאמר ויהי למלמד בישראל! עד מהרה יאסף לו
תלמידים מתלמידים שונים, קטן וגדול שם הוא, וישם לפניהם
רבי תורתו כל היום, ויקי לתורה ודעת והנה מגרעת! לתועלת
והנה אולת! ורעה עוד מזאת מעבר מזה בכמה בתי ספר אשר במ
חקים וסדרים ישרים, אבל הנערים בהיותם עמוסים בלמודים זרים
שהם עיקר למודם, ואין עת לתורת ד' יום יום, רק שעות מספר
בשבוע, וגם לא כל המורים יודעים את התורה, על כן תפוג תורה,
והנערים נעורים מדת ודעת תורה צוה לנו משה, ובבואם לימים,
ויבואו לעת מועד אל בית התפלה לשמוע אל הרנה ואל התפלה,
שפת לא ידעו ישמעו! הדבר הזה נגע עד לב הרב המטיף הזה,
והוא בהיותו גם מורה משכיל כאחד המורים הנבחרים, ויאמר
לתקן את המעות, וכן התהלך את המורים המשכילים כאח קרע,
והאיר עיניהם כל פעם ופעם בדרכי הלמוד במועצות ודעת, ובאורו
ראו אור.

הוא היה מכיר את מקומו, אומר ועושה; עיניו ראו ולבבו
הבין; בפיו דבר ובידיו מלא דבריו; על כן שם עיניו ולבו על כל
מעות והסרון בעיר, ויהי מתאמץ ומשתדל למצוא דרך ותחבולה
לעשות תקונים. בראותו ענות עניים מרודים ואין להם מושיע,
ושכר עובדים בזעת אפים אין די להביא רעבון ביתם, לאכל להם
לשובע, ויתן עצה ליסד בית-בשול לעם (פֶּאָלקסקיכע), והעניים
יבואו במ וימצאו די שבעם אכל יום יום בכסף מעט, מרק ובשר
ולחם, ובכל עת מצוא נשא מדברותיו (פֶּאָרטערעגע) לפני קהל
נאספים בכסף נדבה אשר על כל הבא לשמוע לתת, והיו תוצאות
כסף התרומה למעשה הצדקה והחסד. הוא ראה מצב תלמידים

רבים כי ברע הוא, רובם יכשלו בהליכתם מהסר להם ומזון, ויעשה למענם בית-אכל, להאכיל כל תלמיד עני ואמלל די שבעו הנם אין כסף, למען יהיה לאל ידם לקיים את התורה מעוני. גם לאסירים אשר בבית השבי נתן עינו לטובה, ויקבע להם עתים להשיף לפניהם תוכחת מוסר, להעיר את רוחם ולהאיר את עיניהם למען ישמעו ויבינו כי הרעו לעשות בהתיצבם על דרך לא טוב, וישבו מדרכם הרעה ואל ישבו לכסלה בצאתם להפשי מבית הסהר אחרי נשאם עונם. ודבריו הנעימים הנאמרים באמת מצאו מסלות בלבבם, והועילו כי יעזב רשע רכבו ואיש און מהשבותיו. ולאמללים אשר בלי עון נאשמו לפרקים, והוא ראה והכיר תמתם, היה מן ומחסה, משתדל לנקותם מפשע רב, ובהשפטם יצאו זכאים. לא אהת ולא שתים השיב נדחים, הלקוחים להמיר דתם, והשיב לב בנים אל אבות ונפש נתעה לדרך אמונה. — כל האצילים והשרים הכירו להוקיר ערכו הרב, ויכבדוהו ויאהבוהו ויתנו יקר והדר לשמו; חבה יתרה הראה לו הנסיך גראף מענדסדארף, שהיה אז שר מדינת גליציה, איש ישר ויקר רוח, ויכבדוהו לעיני כל השרים ויהלל בשער מעשיו; כל פעם התעלם אתו באהבים, וימצא שעשועים בשיחתו, וכל אמרותיו אשר נשא בכל עת מצוא שתה בצמא. מימים ימימה ⁽¹⁾ ביום שמונה עשר לחדש אויגוסט, יום הג

⁽¹⁾ בשנת תרמ"ו, בלחה דבר מלכות מלפני הדך כבוד מלכנו הישר, להח לנו חקים ומשפטים נדיקים נחיה בהם בדרך ככל הגוים, באין הבדל ופדות; ויהי ציוס התקדש חג הולדת מלכנו בהתאסף כל העם אל היכל התפלה בהמון חוגג לברכו ולעיתר בעד אריכת ימיו, אז השכיל הרב הזה לדבר אמרים נעימים לשם כבוד תפארתו, וישא אמרתו בדברי מליץ הנביאים, הפערת הפרשה: „ואשים דברי צפוך ובצל ידי כסותך; לנטוע שמים וליסד ארץ ולאמר לציון עמי אהה!“ (ישעיה, נ"א, ע"ז). אלהים דבר בקדשו אליך מלכנו אדוננו: אני נסכתך מלכי ואתן מהודי עליך להיות לאב המון גוים, לעשות מלאכותי: לנטוע שמים, ללמד חושי רוח בינה השכל וידוע אחי, להכיר גדלי ותפארתו, ומלאה הארץ דעה והשכל! וליסד ארץ, לנהל עם מרעיתי בשצט מיסור שצט מלכותך; תחזק ידי האכרים לעשות האדמה פוריה, והארץ חקן יבולה! צימך תפרח ארץ צברכת שמים ומשמני הארץ. גם לנו צני ציון החומים בצל כנפי חסדך האמר עמי אהה! צניס נאמנים לארצי וממשלתי וישבחס לבטח עליה! וכוי.

הולדת מלכנו האדיר, היה קרוא לו אל המשתה בין כל השרים והאצילים, לא נעשה כבוד זה לאיש יהודי בכל הארץ; וכל אשר שאל מאתו כל עת לא אצל ממנו. כל פעם שידע הנסיך כי היום יטיף הרב ל"ש, הופיע בהדר כבודו אל היכל התפלה, גם בטרם בוא הרב לפעמים, ויחכה לקראתו. בכל עת בפגעו בו בחוץ קדם פניו בברכת שלום באהבה וידידות. ובנסוע הנסיך הישר הזה מקרית לבוב לשבת בקרית וויען בסוד השרים רואי פני המלך, והשר פומגארטען נבחר למלאות מקומו בלבוב, אז אמר אליו: בלכתך לקרית לבוב, להיות שם שר המדינה, ראה שם אתך רב היהודים המטיף המפואר ל"ש איש אשר רוח אלהים בו, בכל עת מצוא תלך לבקר היכל תפלתם אשר בו יכתן פאר הרב נזיר אחיו זה, ושמעת מפיו אמרי אל, אמרות מהורות אשר לא שמעת מעורך, כי אין כמוהו משכיל פיו במתק שפתים נותן אמרי שפר. ויהי בראותו כי תיקר נפשו בעיני השרים ויאמר, הנה נשאתי הן לפניהם, ואנכי מה? אעשה נא דבר טוב גם לאחי העובדים בצבא, ויגש בקשתו לפני שרי החיל, לתת את אחיו הפשים מצבא העבודה בימי ההג, למען יוכלו אז לבוא אל בתי התפלה להתפלל ולשמוע את דבר ד', ולא אחרו השרים למלאות בקשתו זאת, ויצא דבר מלכות מלפניהם אשר כל איש יהודי העובר בצבא נקי הוא לביתו בכל ימי הג היהודים, לעבוד את אלהיהם כרצונם.

פרי כל פעלה טובה: כבוד והיים, ועקב שם טוב: יקר ותהלה. אם אמנם הוא עשה הישר והטוב למען הטוב שלא על מנת לקבל פרס ככל איש אמונים, ולא נשא עיניו מעורו לכבוד ולתפארת, כאשר אמרו הז"ל: שכר מצוה מצוה, ואיש הסר ימצא די גמולו בהסדרו ואמתו; אבל גם האל הטוב לא יאחר לשלם לאיש כמעשהו ויאמר צדיק כי טוב כי פרי מעלליו יאכל, להודיע לבני אדם מעשה הצדקה, ויכירו וידעו למאוס ברע ולבחור בטוב, על כן יעשה לאהוביו וזכר לברכה ויהיו למופת לבני דורם, מהם יראו וכן יעשו, כי סוף הכבוד והשלומים לבוא, כי כבוד משכילים

ככלותו לדבר, ויתקע לו הנסיך מענדסדארף את כסיו באותה חנה ויאמר אליו: מה טובים ונכוחים דצדיק! אלהים נתן לך לשון למודים! רוח אלהים דוכר בק, ומלתו על לשונך! יקרה בעיני נכזבה! ואני נותן לך את כתיבי שלום!

מיטיבים ונחלו. זה דרך כסל לנו רב אדם לבשתנו, כילדים אנחנו, לא נכיר כלנו טובת הטוב לעשותו בלי כל תקות שלומים; נעשה מעשה הצדקה לאכל מפריה ולשבוע מטובה בעולם הזה. נעשה חסד לא למען עשות חסד כי אם לעשות לנו שם; על כן לא נבקש מעון העוני, לא נדרש לשכנו כי אם נדרש לו בבקשו פנינו. — אבל לא לכל מבקש נפתה ידנו, לא כל עת נמצא להשכיל אל דל, אם לא נדע כי תגלה צדקתנו בקהל, כי יהיה מעשה ידינו להתפאר¹ ואיש אמונים יתן ולא יהשוך. — בשנת תרל"ז נעשה לו אות יקר וגדלה מיד מלכנו האדיר אשר הפץ ביקרו, בשלהו לו עדיזהב כעוטר (דאם גאלדענע פֿערדיענסטקרייץ מיט דער קראָנע), להיות לו עטרת צבי ולוית הן על מעשיו הישרים ועל דבריו הטובים אשר הטיף לאסירים בבית הסהר, וזה הדבר: ביום אחד קשרו האסירים קשר להתנפל על השומרים, ויהי המרד גדול מאד, הדבר נשמע בעיר, וימהר הרב לעווינשטיין שמה וידבר אליהם דברים של טעם ויוכיחם במישור לעוב דרך רשע, עד אשר הקים הסערה לדטמה, והאסירים נחמו על מהשבתם הרעה ותשקוט העיר. ותחשב לו זאת לצדקה (צום פֿערדיענסט) בבית המלכות לעדות עליו עדי. ותהי לו מנתה זכרון זאת לששון ולשמחה בראותו כי דבריו ומעשיו רצוים בעיני המלך והשרים. גם אחרי ארבע שנים, עת היה דבר הלאַנרטאָג להפיל כבוד ישראל, ויסע הוא בראש הנבחרים הנכבדים לקרית וויען, לדבר את הוד הקיסר פנים אל פנים, להשיב את הרעה, וישא הן לפנו וידבר אתו טובות ויתן לו את שאלתו. וישב אל ביתו עלו ושמה, וכבוד הדר המלך עליו זורח.

¹ שמעתי מפי מגיד חכם אחד אשר הגעים לבאר בדרך זה את הכתובים: "וכל אשה חכמה לב בידים עוֹ ויבילו מעוה את החכלה ואת הארנמן את תולעת השני ואת השם. וכל הנשים אשר נשא לבן אחתה בחכמה, עוֹ את העצים". (שמות ל"ה, כ"ה, כ"ו), אמר, כי פה ידובר משתי מדות בנשים דקניות: יש נשים רודפות דקה וחסד רק לעינים, הקראנה דקות השמענה, הנה עוֹ מעוה את החכלה וכו' אשר מהם נעשו היריעות הנראות לעינים, למען הגלה דקה פזרון בקהל, לא כן נאי חסד ואמת, רודפות דק למען עשות דק, לא להפאר, הן עוֹ את העצים, מהם נעשו היריעות המכוסות והגסטרות, וזה טעם הדברים: "אשר נשא לבן אחתה". ודפחיה.

בשנת תרמ"ג, בהשמע דבר הג מלאת תשע ותשעים שנה להשר בהיר אלהים ואנשים הצדיק התמים מו"ה משה מונטיפיורי זצ"ל, התעורר גם הרב ל"ש לעשות להצדיק הזה שם וזכר עולם לכבוד יום הולדתו זה, ובמה? בתורה! ויהי דברו עם ידיד לבו הגביר הנכבד אוהב צדק מו"ה שמעון לאנדא הי"ו¹) וימתיקו סוד יחדו ליסר בית למוד תורה לנערי ב"י ויקראו שמו בישראל: „אהל משה". שמה שמעון בצאתו לישיע בני אתיו וישכר באהלו זה. ויפקידו בו מורים נבונים לתת לקה טוב בש"ס וספרי קדשנו בלויית חן חכמות למודיות הדרושות ואשר תפארת חן לדורשיהן בימינו. מה יקר הסדרם זה לעשות לתלמוד, ספר החיים לישראל, יסוד מוסד, ולא ישתכה מישראל! בתשוקה עזה ובאהבה נאמנה ובלב אהר תמים נגשו אל העבודה הזאת, השתדלו גם עשו חיל, ובני ישראל למדו תורה ותושיה שנתים ימים. ואלה דברי המכתב מאת השר הצדיק מונטיפיורי מענה על מכתבם וברכתם ליום הגו זה:

ש"ל"ת.

פה ראמסגט יוס ה' ט"ו חשון התרמ"ד לברי"ע.

יהי נעם ד' על ראש הגבירים הרמים ישרים ותמימים חכמים ונבונים, מנהלי וראשי בית תלמוד תורה הנקרא „אהל משה" בעדת ישרון דקי לעמבערג יע"א ה"ה הרב המופלג החכם השלם מו"ה הנקרא בשם כבודו דאקטאר לעווענשטיין והגביר הנעלה מו' שמעון לאנדא נ"י ויזרח עב"י אכ"ר.

רב תודה וברכה למעכ"ת על דבר אשר באתם לכבדני ולברכני בשורותיכם היקרות בשמיני להרש הוא חדש השון תקופת

¹ הוא הגביר נדיב הלב היקר בעדתו מו"ה שמעון לאנדא בהרצני החכם הגודע המהלל מו"ה מרדכי לאנדא בעהמ"ח הספר „אגרת מרדכי", נכד הרב הנאון הגודע ביהודה מו"ה יחזקאל לאנדא זצ"ל. הוא שם לעשות נדק כל עת; גם לאשתו המשכלה אשת חיל ונדיבת לב מ' יעטני לאנדא נאזה חסלה וברכה, היא תעזור על ידו כל עת במעשה הנדקה והחסד להחיות לב נדכאים רבים. על הטוב יזכר שמש כי לא לבד שהמה קרובים לנדקה כל עת, כי אש גם דרוש ידרשו למעון העוני לראות בעיניהם העוני בשבט עברתו ולהחיש עזרה! מרגליות שמה מלדה בת המנוח ר' שמחה מרגליות נ"ע, ומרגליות טובה היא בין אחיותיה! אשריו שזכה לעזר ומנח אשת חיל כמוה!

יום הולדת אותי יום תשעים ותשע שנה. ערבו עלי דבריכם עד למאד ומקרב לבי הנני מניש לפניכם היום בשורותי אלה את מנחת תודתי. ולמען ידעו דורותינו אחרינו כי הגדיל ד' לעשות עמדי למצא הן בעיניכם ובעיני רבים מאחינו החרדים על דבר ד', צויתי להשים את ספר הברכות אשר ברכתם אותי ב„אהל משה זיהודית“ שנשעתי לכבוד התורה ולהניח אותי שם בין מכתבים יקרים וכלי סגלה.

וד' אלקי אבותינו ממעון שבתו ישגיה עלינו ועל כל עמו ישראל יתן מהודו עליכם ורוח קדשו בלבבכם ינוח למען תוסיפו לעשות הטוב והישר בעיני ד' ותזכו להגדיל תורתנו הקדושה ולהאדירה בעיני כל העמים וידעו כל יושבי ארץ כי שם ד' בקרא עלינו.

אלה דברי מוקירכם הנאמן המעתיר בעד טוב עמו
משה מונטיפיורי.

שנתים ימים ההויקו ביד בית הלמוד „אהל משה“ זה, העמידו תלמידים הרבה נתנו תורת התלמוד בלבם, אבל לדאבון רוחם, מטה ידם לנהלהו הלאה למרות הפיץ לבם, ותקותם אשר גם רבים מאחינו יעמדו לימינם, נשארה מעל! עד אשר נאלצו גם הם להשיב אהור ימינם ממלאכת קדשם זאת. בנפש מרה כתבו דבריהם האחרונים גלוי לכל העדה, בראותם בלב נשבר ונדכא את הבית הזה הרום! וכה יאמרו בראש ספר הזכרונות:

„נגדה נא כל העדה נביא השבון תוצאות הכסף מבית הלמוד „אהל משה“ אשר אספנו והוצאנו בקרב השנים משך שנתים ימים; הבית הזה נוסד פה בקרית לבוב לטובת נערי ב"י לתורה ולתעודה, למלאות הפיץ לב המבקשים דעת אמרי הכמו"ל בספר התלמוד עם הכמות למודיות הדרושות לכל אדם בארץ. כל ישענו והפצנו היה לתת מקום לאלה האבות הנותנים יקר לש"ס וספרי קדשנו, להנך את בניהם על ברכי התלמוד; בבית הזה השיגו תעודתם ומהו הפצם. למד דעת דת קדשנו יחד עם מדעים היתה כל השתדלותנו בלב תמים, לה הקדשנו עתנו ועמלנו גם כספנו. ת"ל עמלנו לא היה לריק, ובלי התנשאות והתגאות נוכל להתפאר אשר עשינו היל. בארבע עתות הבהינה בבית הלמוד הזה הראינו מה טוב פעלנו,

ואמרנו יש תקוה כי גדול יהיה כבוד הבית הזה, אבל לראבון לבנו לא מצאנו עזר וסעד בכסף די צורך כל התוצאות הנחוצות להחזיק ביד הבית הזה לאורך ימים, לנהלה ולהעלה מעלה מעלה להגדיל תורה ולהאדירה. מספר התלמידים היה הלוך וגדול יום יום, אבל רבם המה בני העניים אשר אין לאל ידם לשלם סכום המכס הקצוב, וכסף הנדבות ילך הלוך וחסור, עד אשר מטה ידנו להשלים המחסור אשר השלמנו בימים הראשונים ממיטב כספנו, ועתה בכלות שנתים ימים נאלצנו לתוגת לבנו למשוך ידנו מפעלת הקדש הזאת! אך זאת אחת נחמתנו כי נדע אשר בלב תמים התאמצנו לעשות טוב וחסד. רעיון גדול ונשגב התעורר ביסוד הבית הזה, מי יתן ויחיה הרעיון הזה עוד הלאה בלב עדתנו! יתן ד' והפץ אלהים זה יצליח ביד אחרים אשר יהיה לאל ידם לכלות מלאכתנו זאת לאורך ימים. תודה ותשואות הן ירחש לבנו לכל אלה נדיבי הלב אשר הואילו לתמכנו בימין צדקם, איש איש כפי מסת ידו, ברב או במעט, לדבר הטוב הזה. האל הטוב ישלם לאיש כמעשהו וכפעל צדקתו אלף פעמים! אנהנו זרענו בלב תמים ואמינה זרע אמת וחסד, ואם לא נשא פרי ברכה כהפץ לבנו, לא בנו האשם, אבל הזרע הטוב הזה לא יאבד כלו לא יתם לנצה, כי זה יותר ממאה נערים הוצאנו ממצב פרוע לבלתי היות משלחים ינעזבים, שתלנו על תלמי לבם התם זרע אמת לתורה אמונה ודעת אשר בעזר האל יעשו פרי בומים יוצרו, והיה זה שכרנו במלאנו מצות הכז"ל: „הזהרו בבני העניים שמהם תצא תורה“.

זאת אחרית פעלות רבות ויקרות בישראל! חזון יקר הוא אשר יעמוד דבר טוב ימים רבים בקרבנו; ומדוע? יען מה? יען אין דבר יעשה בלב אהד בעיר או בעדה! פלגות לבבות, זאת בת הקנאה, תשבית ותהרוס כל בניה טובה לבלתי היות לה תקומה ימים רבים, והמשכילים יראו כי אזלת יד ידמו ויעמדו מרחוק, יבכו על משבתיה ואין לאל ידם לעשות! גם הוא התאנה עד יומו האחרון על הרבן „אהל משה“ זה, ועל עצתו הטובה כי הופרה!

לא בקרית מושבו לבד האיר אור חכמתו, כי גם בכמה וכמה ערי הארץ השמיע לפרקים אמרי אל. זה דרך עבדי אל הנאמנים, להשמיע דבריהם לרבים. הנביא שמואל היה לו למופת בכל מעשיו

וילך בעקבותיו. בנסעו למצריענבאד מימים ימימה השיף כל פעם אמרי שפר באזני העם. וירא כי אין שם בית תפלה ויוכה בדבריו שנה שנה לבנות את בית ד' ודבריו עשו פרי; לא ארכו הימים ויעלה בידו לאסף סך ארבעה אלף ושש מאות כסף ליסוד מוסד הבית בהכנותו. ובשנת תרמ"ד זכה להנך את בית ד' זה בהדרת קדש, בהתאסף עם רב, ויטף אמרי נעם לשמחת כל הנאספים. גם העדה הנכבדה הזאת הראתה לו אותות תודתה ותעש לשם כבודו אות זכרון: לוח שיש פתוח מזכרת ברכה ותהלה לשמו ולזכרו הציבה לו בתוך הבית הזה, כלו אומר כבוד עד היום הזה. — על כל אהיו האמללים, הקרובים והרחוקים פרש כנפי אהבתו בכל אשר היה לאל ידו, ובכל פעם שראה עת לעשות לטובת נדכאים, היה שש כנבור לרוץ אורה, וברוה כביר אמרי פיהו הגדיל לעשות, וקולו נשמע כקול מלאך אלהים, כמטר ערף לקהו, כטל נולה אמרתו להפרות זרע אמת בלב כל השומעים. לילידי גליציה למודי ד', אשר רהקו נדוד לשאב מי הכמה ממעיני הדעת בארצות אחרות, היה כאב אהב, וממכון שבתו הושיעם כל עת מצוא. בהיותו בקרית וויען בשנת תרל"ה, נשא או מדברותיו לתועלת בית הת"ת העומד תחת פקדת הר' בערגער, אשר שם בני גליציה לומדים, ויהיו דבריו להם לברכה וייטב להם בעבורו. בשנת תרל"ג, בהגיע התור אשר גם בני ישראל ידברו דבר בנוגע לפער-פאסונגסקאנדידאטען לטובת הרייכסראַטה, ואחינו שוכני הכפרים טרם יבינו מה שרש דבר נמצא בענין הנכבד הזה, ולא ידעו לדבר דבר, היה הוא או ראש המשתדלים באמץ רוחו להאיר את עיניהם, להעירם ולהבינם על מה אדני הרייכסראַטה הטבעו ומה הוא שואל מעמם, וינעם נאומיו בטוב טעם ודעת להטות לבבם אליו, ובכל דבריו הצליח.

„תורה, עבודה וגמילות חסדים“, הדברים האלה היו פתגמו בפיו ובלבבו בכל דרכיו ובכל מעשיו. הוא היה נאה דורש ונאה מקיים, אהב שלום ורודף שלום, אהב את הבריות ומדבר אתם בנחת וענוה צדק ואהבה, וכל אדם מצא קורת רוח בדבריו. גם שיחות הולין שלו היו תורה ושעשועים, בהיות כל מטרתו להבין מוסר השכל בדבריו על כן גם בשיריו הנשגבים והנפלאים השכיל פיו להטעים תוכחות מוסר דרך היים, ובעבור זה קרא גם לפני

תלמידיו שיריו לפרקים ויכתב על לוח לבם המוסר הנעים היוצא מהם. כל ענין יקר אשר הבין כי ממנו תוצאות ישע לאחיו, השתדל בכל אמן רוחו לעשותו, ולא היה מהזיק טובה לעצמו, כי הובתו היא. ועת להציל כבוד ישראל, לא נתן שנה לעיניו, לא נח ולא שקט, עד אשר הצליח הפץ לבו בידו להוציא כאור משפט הנאשם, לנקותו מכל אשמה ודבה רעה ועלילות דברים, ולא יאמרו שונאינו מנדינו: היהודי הוא איש מרמה לעשוק אהב, ורק על ערמתו יהיה.

נפלא היה בכל תהלוכותיו, ודי הפלה אותו מטיף לו, ופאר אותו בכל המדות הטובות והכשרונות שהמה תפארת לבעליהם, ויעלוהו לתור אדם המעלה סגלת האנשים. בו התאמתו דברי החכם: „הכמת אדם תאיר פניו“; הדרת קדש היתה מהופפת על פניו היפים, קולו היה ערב ונחמד לאזן שומעת. ובאהרית ימיו, בבואו בימים ושיבה זרקה בו, כללה הדר זקנים שיבה את יפיו ובעלותו הבמתה לבוש בגדי כהנתו, היה מראהו כמראה איש אלהים, יופיע במלאכות אל להגיד דבריו ליעקב. —

אמרתו היתה תמיד שגורה בפיו, בלא כל הכנה קודמת, כי מעורו לא הציע לפניו את הענין אשר עליו היה נכון לשאת מדברותיו. בא, התיצב, פתח פיו בחכמה, ואמרתו הצרופה נוזלת כטל, כמים קרים נוזלים ממקור נאמן אשר לא יכזב מימיו, כקורא מתוך הספר בשפה ברורה ונעימה; וכאמרי פיו אהבה ועשות הסדר, כן היה משכיל בכל דרכיו ואיש שלום בכל מעשיו, כאיש אמת שונא בצע, ולא התקנא בהבריו להתנשא עליהם ולהתכבד בהקל כבודם. בשנת תרמ"ג, כאשר נקרא הרב החכם המטיף המפואר דר. י. קאבאק לרב ומטיף שני לו, קבלהו בשמחה ואהבה, ויהי לו אוהב נאמן דבק מאה כל הימים, ויתן לו מקום לעשות להראות כחו וחכמתו, גם הוקירו כערכו הרב בידעו כי הוא באמת ת"ח הראוי להתכבד; הזון יקר בין שני רבנים המשמשים בכתר אהר. לרב אנהנו רואים שני ת"ח הדורים בעיר אהת מתננפים זא"ה, כאשר השכילו חכ"ל להטעים הדבר הזה במשל נעים מן שני המאורות הגדולים: „אמרה ירה לפני הקב"ה: אפשר לב' מלכים שישתמשו בכתר אהר? וכו' א"ל: לכו ומעטי את עצמך“ (חולין, נ"ז). גם הרב החכם דר. קאבאק זה, הוא אהר מן השרידים, אשר בצדק

צובל להגיד עליהם כי המה "החדשים גם ישנים"; גם הוא מלא ברוסו
בנעוריו בש"ס ופוסקים, במרם ירד לגן המדעים לארות פרי מגדים,
ללקוט שושנים בפרדס החכמה והדעת. תורתו היא קודמת להכמתו,
על כן גם הכמתו מתקימת¹). יהיה נא גם הרב המטיף הזה לטופת
למטיפים החדשים, אשר אחרי שבלו ימי עלומיהם בהכמות נכריות
ומלאו אסמם זמורות זר, יבואו אל שרה התורה ללקוט לקט ופרמ
הכרמים, ומה יעלו בידם? מה פרי ישוו? "דורות הראשונים עשו
תורתן קבע ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימו בידן וכו'" (בכוכו, ל"ה).

בשנת תרמ"ה בירה כסליו, נמלאו ארבעים שנה מאז היה
למטיף בישראל; אז מצאה העדה עת להראות לו אותות הכבוד
והאהבה. בעשתי עשר יום לחדש, התאספו אל היכל כבודו כל
נכבדיה אנשי השם, כל המורים הנכבדים, בני ברית ואינם בני
ברית, וראש אורחי העיר בראשם, ויברכוהו בדברים היוצאים מלב
נאמן באהבתו. בליל התקדש הגו זה עשו לכבודו משתה גדול
וישאו כוס ברכה ויברכוהו שנית ויפרדו מאתו בברכת שלום ואהוה.
בשנת תרמ"ה בירה אדר, במלאת לעבודתו פה המש ועשרים
שנה התאספו ראשי העדה וימתיקו סוד ויאמרו: הנה נכבד לנו
היום הזה, שנת היובל לאדוננו הרב לעווענשטיין, ונכון הדבר
לעשות לכבודו הג ומשתה ולכבדהו במנחה אפים, ובעוד שנתים
יגיע לשנת השבעים לימי חייו, על כן טוב כי נכון לעשות לו אז
משתה גדול פי שנים; ועתה נשלחה לו את ברכתנו ונשא פניו
במנחת זכרון אבל לא בגלוי בהמון חוגג, למען הגדל חגנו בהג
השבעים לו. אבל אהה! כמעט עברה עליו עוד שנה אחת קדמתו
המות ונקרא אל על! ונהפך לנו החג להנא והששון לאסון! הה מות
אכזרי, מדוע תפרש שהת רשתך ותגרה בהרמך בהירי האנשים
לפני המועד, תגול מעל ראשנו עמרת תפארתנו רוח אפינו, אשר

¹ תולדות הרב החכם הזלס הזה אכתוב איה"ש במחברת שניה לספרי
"שס עולס"; התפתחותו ופעלתו צעמו ונספרוהו, כי יקרות ומועילות הן סיקר
ערכו הרב, ד' יאריך ימיו, יוסף לו שנות חיים, ירבה כבוד ביתו למען ירבה
לעבוד עבודת הקדש, להגדיל חורס להאדיר חכמה וטוסיס כיד חכמתו הטובה
עליו, כי ידיו לו רב.

הייו חיי אדם רב, ולא תהנם למלאות כל מלאכותם, עת בני אדם המזונים המזונים לא לעזר ולא להועיל יתהלכו עלי ארמות, לא ידעו ארחות היים, אינם יודעים מאומה רק אכל ושתה ורדוף קדים; או כמה וכמה נבלים בני בליעל אשר ירעו וישחיתו; או אמללים נרכאים המחכים למות, המה יאריכו ימים? למה תתן היים למרי נפש, ואיש החפץ היים אוהב ימים לעשות טוב תבהיל להוריד גי צלמות? אבל זה דרך רשע לך כל הימים, תעשה הטוב בעיניך, ומי יקשה אליך וישלם? אנהנו בדרך ואתה תמשול בנו!

שנים אחרות לפני מותו דכאתהו מהלת החזה ולא נתנתהו השב רוחו, ותעצרהו מעשות מלאכתו באמונה ותמים כאשר הסכין מעורו, כל הימים האלה. אהה, ימים אשר אין בהם הפץ היו לו ימי מהלתו אלה! שנה שנה נסע למעיני הישועה לשתות מי תרופה, אשר אמנם הקלו מחלתו מעט, אבל לא יכלו לרפוא לו לגהות ממנו מזור, ולא שב לאיתנו! ובכל זאת לא שב מעבודתו, לא התרפא במלאכתו לא נסוג אהור מכל מעשיו; כמעט רפתה מהלתו מעט, התאזר חיל, התאמץ לעשות מעשהו, כי רוחו לא כהתה, בינתו לא הסתתרה, ויתן אמרי שפר כבימי היותו בריא ושלם ברוה כביר אמרי פיו. הוא היה איש החפץ היים לעשות טוב, על כן היה צר לו לעזוב מקום עבודתו במרם כלותו מלאכתו, כאשר יצר לזורע אשר פתה ושרד אדמתו, ויזרעה זרע אמת ללכת ממנה, במרם יראה פרו זרעו לברכה! אבל רבות עשית איש אמונים בימי משרתך! ואם לא השלמת את המלאכה, הלא תדע כי אין עליך לגמור את המלאכה, ואתה לא היית בן חרוין להבטל ממנה! עוד ממרום שבתך תשפיל לראות פעלת מעשיך בארץ מתחת, תשמה במעשיך כי תראה אחרים יצאו בעקביך, ישלימו פעלך! ממעון קדשך תשגיה על זרע זרעת בועת אפיך! הוה קדשך תרחף עלינו נצה וזכרך לא ימוש מאתנו כל הימים!

ויגוע הרב ר' ישכר בעריש לעווענשטיין ויאסף אל עמיו ביום ו' בהרש שלשה עשר הוא הרש אדר שני, בשנים עשר להרש, בן שמונה וששים שנה. הקול נשמע כי מת הרב, ויהי אבל כבד בעיר ובכל הארץ. וביום הראשון בארבעה עשר יום להרש לפני צהרים הובל לקברות בלוית כל יושבי העיר מקטן ועד גדול,

מנער ועד זקן ויהי המהנה כבד מאד. הרבנים והאצילים הנכבדים הטיפו מספר תמרורים וקינה ונהי על מותו ועל האברה הגדולה שאברה העדה. גייתו מצאה מנוח בחיק האדמה אם כל חי, ורוחו שבה אל אלהים, צור מהצבתה, להוות בנעם ד', לאכל פרי מעשיה בסוד הישרים והתמימים בני אל חי! מול האלהים היית לנו בחיידך, מליץ ישרנו תהיה לנו במותך! רוח קדשך היתה מאשרת אותנו על האדמה מתחת, היא תהיה לנו מגן ומושיע בשמים ממעל! התנערת מעפר נפש יקרה לעזוב חיי הלב מלאים הבל, להיות חיי עד בנעימים בחיק אלהיך! אנהנו אשר ראינוך וידענוך פנים אל פנים, זכינו לשמוע חור קול דבריך המפיקים חכמה, השתעשענו בשיה שפתיך; לפנינו תרחף תמונתך, הכלולה ביפעת אל, כל ימינו, ובמו עורך חי נצב לעינינו; ובנינו אחרינו, בני הדור האחרון, גם הם יתענגו משוב חכמתך הצפונה בספריך, הגות לבך תבונות אשר צפנת לנו ולבנינו עד עולם!

ביום ארבעה עשר לחדש אדר, יום משתה ושמחה ויום טוב בכל שנה ושנה, נהפך לנו השמחה לאבל על מת בחיר העדה! בנכון היום התאספו אל ביתו כל בני העיר בלב נשבר לספור לו ולבכותו! בטרם נשאוהו על מטתו החוצה, נשאו הרבנים הגדולים: הרב הגאון ר' יצחק אהרן עטינגער והרב החכם דר. קאָבאק¹) מדברותם עליו ויבכו כל השומעים בכי גדול. אהריהם השמיע דר. ראָשקאָווסקי, המורה הראשי באוניווערזיטאָט, קול נהי בדברים היוורדים הדרי בטן, בשם כל הגעמיינדערעאָט. אז החל המהנה ללכת אתו אל בית מועד לבל חי. מלבד אחינו ב"י נלוו אל המהנה ללוותו רבים ישרים

¹ הרב הגאון גביר אחיו מו"ה יצחק אהרן עטינגער הי"ו והרב החכם המטיף המפורסר מו"ה יוסף יצחק קאבאק דר. אשר יצא מוס ע"י הרב הגאון מו"ה שמוחה נתן עלענבערג ז"ל ואח"כ ע"י הרב הגאון הגדול רבן של כל בני הגולה מוהר"ר יוסף שאול הלוי נאעמאזאקן ז"ל, שהיה ראש"ד דק"ק לבוב והגליל ושהה בזמא חת דבריו ימים רבים, ורבי חורחו בע"ס ופוסקים ממנו, ואז עלה לבקר חת דתי המדעים הגבוהים מעטר בעטרה הממרה, וכנס בשלוס ויאל בשלוס מוכרר בכחר הרבנות. שני מאורי אור בקריח לבוב, אשר בהם גליעה תחפאר, באשר שניהם המה ילידי לבוב, אנשי השם מן השרייז. הראשון הוא רב העיר והגליל, והשני הוא נקרא בשנת תרמ"ג מקריח באמבערג, ששם שמש בכחר הרבנות,

ונכבדים, בראשם הגעמיינדערצאטה מקרית לבוב ונשיא העיר. כל הקולטוסורצאטה. כל החברות אשר בעיר. בהצר המות המיף שנית דר. קאבאק דברים היוצאים מלבו הנשבר, מדבריו אלה אני נותן בזה תוצאות רבות.

אחרי אשר השכיל פיהו לחות דעו כי הלב הוא כל אדם בחיים, והביא כל הכתובים ומאמרי חכמינו ז"ל בדבר הזה, אמר כי הרב המטיף הזה היה באמת הלב הטוב וכל אמרותיו המהורות יצאו מלבו, הוא היה לב העדה, ממנו תוצאות כל דבר טוב וענין יקר בעדה. אחרי כן נשא משלו וישוהו למרדכי היהודי בכל דרכיו ובכל מעשיו: כמותו היה איש יהודי: יהודי בין אנשים ואיש בין היהודים. כמותו היה איש ימיני מוכתר בנימוסיו, ממשפחה מפוארה בישראל, גין ונכד להרב הגדול ר' יהושע פאלק מחבר הספר "פני יהושע". בכל תהלכותיו ואותותיו נכר כי ממי אצילי בני ישראל יצא. כמרדכי היה ל"ש אומן באמונה ואהבה את ביתו ועדתו וכו'. כמרדכי ידע גם הוא את כל אשר נעשה, בהיות כל עינו ולבו תמיד לבית ישראל; ראה רעה אורבת עלינו וימהר להושיע חש לעזרה. עת נמלטו לארצנו פליטי רוסיא האומללים הנרדפים מפני חמת המציק, ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה, ויעורר את לב כל הנדיבים

ליות הרב המטיף השני להרכ המנוח ל"ש ז"ל, הוא הודע גם בשער הספרות לכופר חכם מאיז עיני חכמים בספריו היקרים ונמלחמיו המלאים חכמה. הוא היה המעריך את מה"ע "ישרון" הודע לזכרה בלחץ. תקותנו חזקה כי הוא יהיה הנבחר גם עתה לעמוד לשרת בקדש במקום המנוח ל"ש, כי אין כמותו איש אשר רוח אלהים בו, מלא תורה וחכמה, נותן אמרי שפר, וכל אמרותיו המהורות מיוסדות על אדני התורה והדעת ודברי חכז"ל, והוא באמת ראוי לאותה איצטלא, ועמרת הרבנות הולמתו זה שלשים שנה! ובפרט קרוא הוא לכהנה הנכבדה הזאת בידעו להביע רוחו גם בשפה פולוניה שפת הארץ, אשר למד ויודע על בוריה, מאז שובו הלום מארץ גרמניה. אז גאות תלבש עדת לבוב כי מקרב אחיהם ישימו עליהם רבנים מטיפים, ולא נאלצו לכקש לתת עליהם איש נכרי. אשרי העדה שככה לה, אשרי הקהלה שבניה הבניה בניה!

להחיש לעזרת האובדים והגדחים האלה, ויהי להם למושיע! (1) גם אמנם היה כמרדכי רצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו, כי לא תמו הקנאים מן הארץ, ורבים לא הכירוהו להוקירו בערכו, אבל הוא היה לכלם "דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו" וכו'. אחריו נשא הגביר ר' שמעלקא הורוויטץ קינה ונהי ויאמר: בנאומים נעימים דבר הרב החכם דר. קאָבאק בשם האמונה אשר אברה אחד מבחירי בניה בניה, עתה תשא קינה גם עדת לבוב אשר היתה כיתומה באין אב ורועה, ותקונן מר בעמדה לפני ממת נשיאה עמרת ראשה אלופה ומיודעה! אבל לא על מות רבה לבד דמוע תדמע, אשר זה שיש ועשרים שנה היה רועה אותה כרועה נאמן ברוח ה', כי כמותו מת גם האורח הנכבד בעיר, האיש היקר בעדה, בחיר החברה, הטוב באנשים! מי מכלנו לא ידע את כל אשר פעל ועשה הרב ל"ש, ידיד אלהים ואנשים, בתוכנו כל ימי משרתו בקדש? עתה בלכתו מאתנו, בעזבו אותנו לנצח, עתה נדע ונחוש שבעתים יקרת פעלתו! בפנותו לצאת מן העיר, יפנה הודה, יפנה יקרה, יפנה זיוה! אהה, המות עשה הפעם פריץ במחננו, מי ירפא שברנו? וכו'. אם יהלל ויברך גבר בשער אשר בו התאחדו כל המדות הטובות והישרות, רודף צדקה וחסד, חכם ומשכיל לעשות טוב, אומר ועושה; רבנו ל"ש היה האיש בחיר האנשים הזה אשר לו נאווה התהלה והברכה, ההולך עתה מאתנו לבלי שוב אלינו עוד! לב טהור ברא לו אלהים, לב מלא אהבה וחסד! עליו נחה רוח ה', רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'! קסם על שפתי להנעים נאום, מטיף אין כמוהו, אוהב שלום ורודף שלום בכל נפשו ובכל מאודו, מן דורש טוב לעמו, עתה איננו כי לקח אותנו אלהים! וכו'.

"לפני שיש ועשרים שנה בא אלינו להיות רוענו מדריכנו. — עוד לפני בואו החל שחר הדעת והתקונים הישרים לעלות בשמי ארצנו, אבל רבים קמו עוד מנגד, כמכים בסנורים מרדו באור הזה,

(1) הגביר נדיב הלב היקר והנכבד מו"ה שמעון לאנדא, אשר עזרה צרה נמנח מאד כל עה, הראה גם אז נדקת פזרונו. צבוא הנרדפים האמללים העויה וימחר לקדם את פניהם בנדיבותו ויפתח את ביתו לערך שש מאות נפש ויכלכלם בלחם ומזון ארבעה עשר יום! זכרה לו אלוה גם זאת לעזרה!

באמרם אור מתעה הוא, להוליך אותם תועה. — ויבוא הרב ל"ש וברוחו הכביר וברחב תבונתו הבין את אשר לפניו, הכיר את מקומו וידע מה לעשות. "לא ביד חזקה" אמר, "לא בריב ומלחמה נעשה ונצליה ונבוא אל המטרה, רק בשובה ונחת, בדברים טובים ורכים נלמד תועי רוח בינה, במעשה צדקה וחסד נקה לבבות, ברדפנו טוב ילמדו רוגנים לקח" וכו'. אנחנו כלנו יודעים אשר חפץ ה' בידו הצליח, כי בחכמה ידע לסל לפנינו המסלה הישרה ואת דרך הקדש! הוא הביאנו עד הלום לעמוד במדרגה נעלה ונשאה, לכן בצדק אקרא אליו עם חכז"ל: "אלמלא לא באת אלא בשביל זה דייך! מה רבו מעשיך רב פעלים! כלם בחכמה עשית! במעשיו הישרים הציב לו מצבת זכרון נצח, יקרה ממצבת אבן שיש בקרבנו לדור דור, לזכר עולם יגון שמו בדברי ימי עדתנו, בדברי ימי ארץ גליציה, בדברי ימי עם ישראל!"

"האמנם תתם פעלתו כמותו? הנירא פן ישובו אדנינו ימי הטבוכה והתהפוכות כקדם? חלילה לנו! פה אנחנו נצבים היום כלנו, הבה, נתקע כפים, נשבוע אמונה ללכת בעקביו, נדרוך במעגלותיו! הרב ל"ש מת אכל מעשיו לא מתו, שמו וזכרו יחיה נצח בקרבנו; גויתו שבה אל עפרה, אבל רוחו חיה תחיה בתוכנו, היא תאיר לנו ככוכב אור את הדרך בה נלך, תורנו את המעשה אשר נעשה!" וכו'.

אחרי הדברים האלה דבר דר. לאנדעסבערג נשיא ראשי ההיכל בשם כל הראשים דברים נמרצים. אחריו הביע דר. הורוויץ אמר בשם התלמידים אשר לקחו מפיו תורה לפנים; ובשם התלמידים השוקדים על דלתות האקאדעמיע עתה דבר דר. אשכנזי דברים היורדים חדרי בטן. באחרונה נשא הרב דר. קאָבאק בפעם השלישית את הדברים האחרונים על קבורתו: "הנך שוכב אתה במעונך הצר, רעי כאח לי, וידי אוחות את הספר הקדוש אשר נשאת אתה במקום הקדש, כל עת עלותך לדבר אל עדתך אמרי אל! על משכבך בחלותך הגית בו, מצאת נחם בנעים זמירות ישראל, ותשפך מרי שיחך בדבריו אשר דבר בקדשו: "ראה עניי ועמלי ושא לכל חמאותי!" את הדברים האלה אקרא גם אנכי אליך עתה בהפרדי מאתך! אהה! צר לי מאד, לבי עכי דוי! כאח לי התהלכת עמדי כל ימך, הכרתי את לכך הטוב, הסכנתי כל דרכיך הישרים, ידעתי להוקיר את ערכך הרב, אך

אולי המאתי פעם בלשוני לדבר דבר אשר לא כדת נגדך, אולי שגיתי ואכעיסך בלי דעת, אקרא אליך את דברי המשורר האלוה: „שא לכל המאותי!“ זכרני נא באהבתך שם במעון קדשך בשמים כאשר אזכרך גם אנכי באהבה נאמנה פה בארץ עד יומי האחרון, אמן!“.

ספרים יקרי ערך הניח אחריו, והמה בכתובים: „הדסה“, שיר ספורי נחמד. ונעים בשנים עשר שירים. „מדרש ישכר“⁽¹⁾ מאמרים ומליצות מוסר השכל בסגנון המדרש. „פניני זהר“, להאיר אפלת הזהר ולגלות מסתוריו. „תרגום שירי ר"י הלוי“. ספרו „זמירות ישראל“ (יירישע קלאַנגע), יצא לאור בחייה שירים רבים מהם נעקו אזלעברית מאת אוהביו ומכבדי שמו, המה המשוררים המפוארים והידועים: ר' יעקב צבי שפערלינג, ר' נתן נטע סאמועלי, ר' מענדל גראָס בחתימת שמו „גם“, המנוח ר' חיים יעקב קאַרן נ"ע, הנודע בחתימת שמו „יחלק“⁽²⁾. וזה קרוב לפני מותו נדפס מאמרו היקר „על יסודי אמונת ישראל הכללית“⁽³⁾ במ"ע „איזראַעליט“ פעם ראשונה, ובמחברת מיוחדת פעם שניה ע"י החכם הישיש וואלף, עם תמונתו בראשה.

רבות מאמרותיו אשר הטיף בימי משרתו ראו אור במ"ע איזראעליט גם על טה"ע ניצייט. ורבות אשר נשארו בכתובים.

(1) להראות דוגמא אחת מסגנון מאמריו הנחמדים בספרו „מדרש ישכר“, חביב בזה מאמר אחד אשר פתח בו את אמרתו, עת נקרא בשנת תרמ"ד למאריענבאד, לחקך את היכל ההפלה בהדרת קדש הבנוי להלפיות: „כשחרב בית המקדש, נטל הקב"ה מפתח של אש ותלה אותו בגלגל החמה וכל עת כשיבנה בית מקדש מעט בארץ, נטל הקב"ה את המפתח הזה וימסרו למלאך גבריאל ויאמר אליו: לך רד ופתח את בית משכני אשר בנו לי בני ושכנתי בחוכה“. על מאמר מדרש ישכר זה נשא אמריו כלס מחמדים.

(2) והמאמר המנוח ר' עוזר ראהאטינער י"ע תרגם כל שיריו בשם „נגינות יהודה“ אשר נשארו בכתובים, וכראשם מכחז מאת הרב המנוח ל"ש זיל, מהלל את פעלו.

(3) את המאמר הזה שהרגם איה"ם לשפה קדשנו כאשר הבטחיו עוד בחייו, וחביב לאחי את המנחה היקרה הזאת בענף מליצת שפתנו, ויתענגו מטובו וילכו לאורו.

חמש בנות וכן אחד השאיר אחריו לאשתו האלמנה. בנותיו
ארבע. נשאו לאנשים חכמים ונכונים. ה"ה החכם דר. גאלדמאן, בן להמנוח
החכם וסופר מהיר מו"ה יצחק גאלדמאן ז"ל אשר הגדיל לעשות
לספרותנו בבית דפוסו ובהגות לבו תבונות בקרית ווארשויא. חתנו
זה הוא נבחר-המדינה (לאנדטאגסאבגעאָרדנעטער); יושב בסוד יעצי
העיר (געמיינדעראטם); אחד מראשי העדה קציני קהל לבוב; חבר-
נכבד (עהרענטימגליעד) לאגדות רבות בעירנו; נשיא-נכבד (עהרענד-
פרעזידענט) לאגדת "ד. חרוצים. חתנו השני הוא החכם רובין, בן הרב
החכם הכולל זקן בית הרעת מו"ה שלמה רובין דר. בקרית וויען.
הוא הדר. רובין הנודע בספרות ישראל והעמים על ידי ספריו רבי
הערך אשר העשיר כס את ספרותנו. אחד מן השרידים אנשי השם.
השלישי ה' שפיצער סוחר נכבד בקרית וויען. הרביעי דר. דיאמאנד
יודע דת ודין. בתו הצעירה היא גרושה מאישה, יושבת בבית אביה
כבנעוריה אחר שלוחיה, והיא במשורות הנפלאות תמנה, נודעת
למליצה מפוארה⁽¹⁾. עלמה משכלת כלילת יופי. בנו יחידו החכם דר.
נתן לעווענשטיין, "יודע דת ודין", מליץ (רעדנער) מפואר, לשונו
מדברת גדולות, בן יקר (ווירדיג) לאביו. עליו נכונים דברי משל המושל
החכם: "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". הוא חתן הגביר הנודע
לשם ולתהלה, מו"ה שמעלקא הורוויץ הי"ו נשיא ראשי עדת לבוב.
אשריו שגדל זרעו לכרכה בקרב הארץ, צאצאיו כלם נותנים כבוד
ויקר לשמו ולזכרו. האל הטוב יחזק את לבם וינחמם מיגונם ואבלם
הכבד, ונסו יגון ואנחה.

א מ ן !

⁽¹⁾ כאשר גם הרב החכם דר. קויזערלינג צספרו "חכמת נשים עבריות"
מזכיר את שמה לשם ולתהלה, בין הנשים המשכילות נשי השם בישראל.

B

853.

סֵכֶת שְׁלֹם.

נִיחֵי כְּשֵׁלֶם סֶכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן.
(ספרים ע"ה ג')

בית־אֶסֶף השירים הנבחרים, הגות לב משוררי דורנו
המפוארים, אשר המה חיים אתנו, ושכבר מתו. יהל להופיע בכרכים
בראשית שנת תר"ן. בראש כל כרך תבואנה תולדות
המשורר ותמונתו אשר בו זראו שיריו אור. ונקוה כי כל איש אשר
רוח השירה העבריה תתנוסס בו, יבוא מפריו בטנא המליצה, לכונן
וליסר את הסכה הזאת אשר תהיה לצל ולמחסה לכל המתירים
בכבודה, וכל אשר יש את נפשו לקחת הבל במלאכת הקרש הזאת
יפנה אלי בכתבתי:

H. L. TELLER Lemberg.

Ul. Ormiańska 28.